

**Відділ освіти виконавчого комітету
Нетішинської міської ради
дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) №6
«Райдуга»**

Іванюк М.І.

**Програма розвитку зв'язного мовлення
у дітей дошкільного віку з використанням ТРВЗ-технології**

2012

М.І.Іванюк

«ТВОРИМО, ВИГАДУЄМО, СТВОРЮЄМО...»

**Програма розвитку зв'язного мовлення
у дітей дошкільного віку з використанням ТРВЗ-технології**

**Нетішин
2012**

Автор: М.І. Іванюк , вихователь дошкільного навчального
закладу №6 м. Нетішин

Рецензент:

Котова Л.В. – методист міського методичного кабінету
відділу освіти виконавчого комітету Нетішинської міської ради

М.І.Іванюк

**Програма
розвитку зв'язного мовлення у дітей
дошкільного віку з використанням ТРВЗ - технології
«Творимо, вигадуємо, створюємо...»**

У програмі представлені технології розвитку зв'язного мовлення дошкільників, розроблені на основі методів і прийомів ТРВЗ.

Представлені ігри, вправи, заняття з розвитку всіх сторін мови: звукової, лексичної, граматичної - у взаємозв'язку з розвитком зв'язного монологічного і діалогічного мовлення та розвитком дитячої словесної творчості.

Рекомендується працівникам дошкільних освітніх установ, які працюють за розвивальними програмами, вихователям дошкільних навчальних закладів, методистам, вчителям початкових класів, вузьким спеціалістам – логопедам, психологам та ін., а також батькам, які цікавляться питаннями розвитку мовлення дітей дошкільного віку.

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	6
-----------------------------------	---

I. ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ВИКОРИСТАННЯМ ТРВЗ – ТЕХНОЛОГІЇ	9
---	---

II. ДОДАТКИ.

ДОДАТОК 1. НАВЧАННЯ ДІТЕЙ СТВОРЕННЮ ОБРАЗНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ОБ'ЄКТІВ	15
--	----

Технологія навчання дітей складанню порівнянь.....	16
--	----

Технологія навчання дітей складанню загадок.....	17
--	----

Технологія навчання дітей складання метафор.....	22
--	----

Ігри та творчі завдання для розвитку виразності мови.....	24
---	----

ДОДАТОК 2. СКЛАДАННЯ ДОШКІЛЬНИКАМИ РИМОВАНИХ ТЕКСТІВ	26
---	----

Послідовність ігрових завдань і вправ по навчанню дітей складання римованих текстів.....	27
--	----

Ігри та творчі завдання для складання римованих текстів.....	32
--	----

ДОДАТОК 3. НАВЧАННЯ ДІТЕЙ СКЛАДАННЮ ТВОРЧИХ РОЗПОВІДЕЙ ЗА КАРТИНОЮ	34
---	----

1 етап «Визначення складу картини».....	36
---	----

2 етап «Встановлення взаємозв'язків між об'єктами на картині».....	38
--	----

3 етап «Опис на основі можливого сприйняття об'єктів картини різними органами відчуттів».....	40
---	----

4 етап «Складання загадок і метафор за картиною».....	42
---	----

5 етап «Перетворення об'єктів в часі».....	46
--	----

6 етап «Опис місцезнаходження об'єктів на картині».....	48
---	----

7 етап «Складання розповідей від особи різних об'єктів».....	50
--	----

8 етап «Значеннєва характеристика картини».....	53
---	----

9 етап «Складання розповідей – фантазій».....	55
---	----

10 етап «Складання казок морально-етичного характеру».....	58
--	----

Аналіз картини як цілісної системи.....	63
---	----

Ігри та творчі завдання для освоєння алгоритмів роботи з картиною.....	64
--	----

ДОДАТОК 4. НАВЧАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ СКЛАДАННЮ ТЕКСТІВ КАЗКОВОГО ЗМІСТУ.....67

Загальна характеристика текстів казкового типу.....	67
Ігри та творчі завдання по підготовці дітей до складання текстів казкового змісту.....	70
Складання казок за допомогою методу «Каталогу».....	72
Складання казок динамічного типу.....	75
Складання казок описового типу.....	76
Складання казок морально-етичного типу.....	80
Складання казок конфліктного типу.....	82

ДОДАТОК5. ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ НАД СКЛАДАННЯМ ОПОВІДАННЯ.....86

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА.....92

*"... Не тільки інтелектуальний розвиток дитини,
а й формування його характеру, емоцій особистості
в цілому, перебуває в безпосередній залежності від мови"*

Л. С. Виготський

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Актуальність Одним з найважливіших показників мовного розвитку дитини, є розвиток зв'язного мовлення.

Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку є однією зі стрижневих проблем сучасної дошкільної лінгводидактики. Її актуальність зумовлюється пріоритетними напрямками Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Комплексними заходами щодо всебічного розвитку і функціонування української мови», базовою програмою «Я у Світі», спрямованими на модернізацію дошкільної освіти, оновлення змісту, вдосконалення форм, методів та засобів навчання дітей рідної мови.

Одним із чинників “Базового компонента дошкільної освіти в Україні” є мовна освіта, досконале володіння рідною мовою. Концепція дошкільного виховання передбачає “оволодіння рідною мовою як найціннішим скарбом нації, плекання любові до материнського слова як першого й могутнього наставника людини, як найдієвішого вияву національної культури”

.Зв'язне мовлення має надзвичайне значення для розвитку інтелекту та самосвідомості дитини, воно позитивно впливає на формування таких важливих особистісних якостей, як комунікабельність, доброзичливість, ініціативність, креативність, компетентність. За допомогою добре розвинутого зв'язного мовлення дитина навчається чітко

та ясно мислити, встановлювати контакт з тими, хто її оточує, ініціювати власні ідеї, брати участь у різних видах дитячої творчості.

В опануванні мовленням дитина йде від частини до цілого: від слова до зчеплення двох-трьох слів, далі до простої фрази, а пізніше — до складних речень. Наслідком цього стає зв'язне мовлення, що складається з низки розгорнутих речень. Зв'язним називають таке мовлення, яке може бути зрозумілим на основі його власного предметного змісту.

Створення умов для розвитку розумових здібностей дітей дошкільного віку є частиною глобальної проблеми розвитку інтелектуально-творчого потенціалу особистості. У сучасних педагогічних системах існують методики, що дозволяють активізувати інтелектуально-творчий потенціал дітей, але найчастіше вони пов'язані з художньою діяльністю.

Створена в 1946 р. Генріхом Альтшуллером теорія рішення винахідницьких завдань (ТРВЗ) дала потужний поштовх до розробки у педагогіці технологій, пов'язаних з розвитком креативних процесів підростаючої людини в різних предметних областях. Відмітна особливість даної педагогічної системи полягає в тому, що дитина засвоює узагальнені алгоритми організації власної творчої діяльності.

Одним з основних показників рівня розвитку розумових здібностей дитини можна вважати багатство її мови. Дорослим важливо підтримати і забезпечити розвиток розумових і мовних здібностей дошкільнят.

В останні роки спостерігається зниження рівня мовного розвитку дітей дошкільного віку, неминуче страждає зв'язне мовлення, і за статистикою останніх років рівень розвитку зв'язного мовлення знизився на 15%.

Отже, це і визначило тему моєї роботи **«Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку з використанням ТРВЗ-технології»**.

Пошук і апробація педагогічних умов, при яких розвиток зв'язного мовлення у дітей буде проходити ефективніше мною була створена **програма «Творимо, вигадуємо, створюємо...»**, яка сприяє розвитку розумових здібностей і створення творчого продукту в мовній діяльності дітей дошкільного віку.

Програма базується на комплексному підході до мовного розвитку на заняттях, взаємозв'язку різних мовних завдань при провідній ролі розвитку зв'язного мовлення. Усередині кожного напрямку роботи я намагалась виділити пріоритетні лінії, що мають значення для розвитку зв'язного мовлення і мовного спілкування. При цьому особливий акцент робила на формування у дітей уявлень про структуру зв'язного висловлювання, про способи зв'язку між окремими фразами і його частинами.

Чим краще підготовлена дитина в мовному відношенні, тим більше розвинута в неї уява і творчі здібності, тим вища мотивація до навчання в школі.

У програмі представлені технології розвитку зв'язного мовлення дошкільників, розроблені на основі методів і прийомів ТРВЗ, ігри, вправи, заняття з розвитку всіх сторін мови: звукової, лексичної, граматичної - у взаємозв'язку з розвитком зв'язного монологічного і діалогічного мовлення та розвитком дитячої словесної творчості.

**ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО
МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
«ТВОРИМО, ВИГАДУЄМО, СТВОРЮЄМО...»**

I. МЕТА І ЗАВДАННЯ ПРОГРАМИ

Мета програми: розвиток зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку.

Завдання програми.

Виховні:

- виховувати любов до рідної мови;
- виховати образну, інтонаційно-виразну мову.
- виховувати здатність насолоджуватися художнім словом, доречність вживання його у власній промові;
- виховувати звукову культуру мови.

Розвивальні:

- розвивати у дітей здатність до створення римованих текстів, складання казок різних типів;
- розвивати здатність відчувати художню виразність слова;
- розвиток мовної активності дітей;
- розвивати і розширювати активний і пасивний словник дітей;

- розвивати інтелектуально-творчі, розумові здібності дошкільників; уяву, мислення;
- розвивати словесну творчість.

Навчальні:

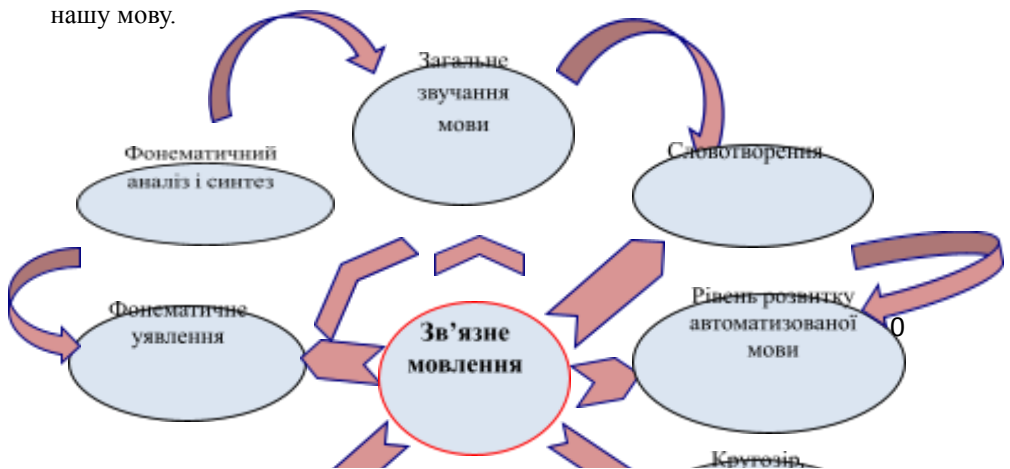
- вчити дітей створювати образні характеристики об'єктів: складання порівнянь, загадок і метафор;
- вчити дітей складати творчі розповіді - це розвиток монологічного мовлення
- навчати дітей розмовної (діалогічної мови)
- навчати дітей граматичної сторони мови.

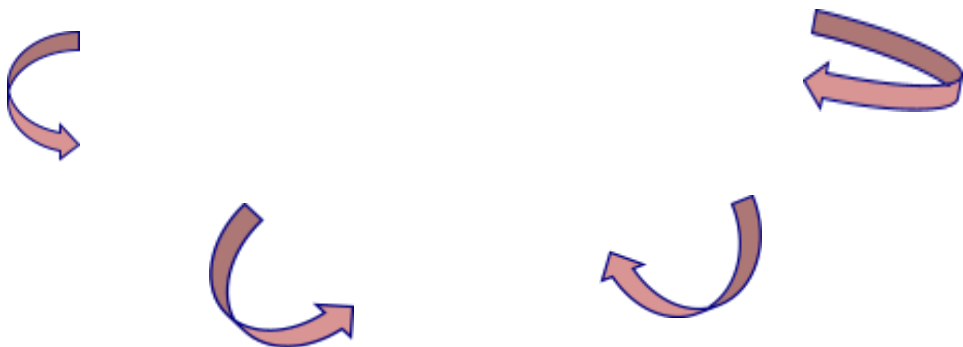
II. ПРИНЦИПИ ПРОГРАМИ.

1. Науковість
2. Облік психологічних, вікових особливостей дітей.
3. Облік дошкільної діяльності дітей (гра, побут, заняття).
4. Систематичний взаємозв'язок навчального матеріалу та інтересу дитини до рідної мови.
5. Доступність, конкретність.
6. Концентричність.

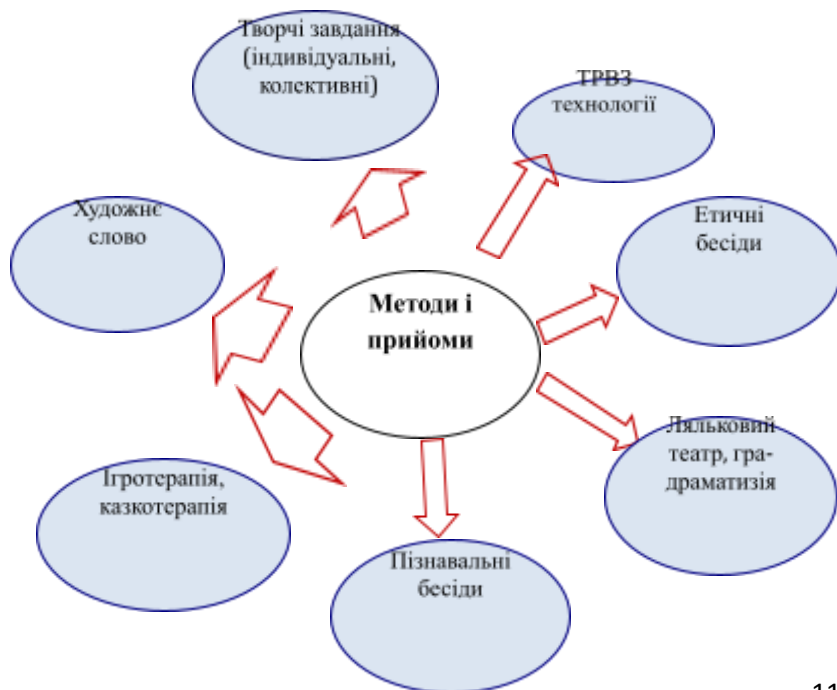
III. ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРОГРАМИ

Тільки в зв'язному мовленні, діалозі, монологі, розповіданні і переказі можна чітко простежити всі основні аспекти, що характеризують нашу мову.

IV. МЕТОДИ І ПРИЙОМИ ПРОГРАМИ «ТВОРИМО, ВИГАДУЄМО, СТВОРЮЄМО...»

V. ФОРМИ РОБОТИ З РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В РАМКАХ ПРОГРАМИ

1. Заняття.
2. Повсякденне життя дитини.
3. Індивідуальна робота з дитиною з розвитку мовлення.

VI. РОЗДІЛИ ПРОГРАМИ «ТВОРИМО, ВИГАДУЄМО, СТВОРЮЄМО...»

Програма включає в себе:

Розділ 1 "Навчання дітей створенню образних характеристик об'єктів", в якому представлені технологічні ланцюжки, що дозволяють досить гарантовано навчити дітей 3 - 7 років складання порівнянь, загадок і метафор.

Розділ 2 "Складання дошкільнятами римованих текстів". Педагогічний вплив для вирішення цієї дидактичної задачі організований як послідовність творчих завдань. Дана технологія розвиває в дітей здатність до створення римованих текстів.

Розділ 3 "Навчання дітей складанню творчих розповідей за картиною" представлений як система ігрових завдань, у результаті яких практично кожна дитина може скласти кілька творчих розповідей за картиною.

Розділ 4 "Навчання дошкільнят складанню текстів казкового змісту" містить алгоритми організації розумової діяльності дітей щодо розвитку у них здібностей складати казки різних типів.

VII. ВИМОГИ ДО ЗАНЯТЬ З РІДНОЇ МОВИ.

1. Ретельна завчасна підготовка до заняття, визначення його змісту і прийомів навчання.
2. Оптимальна інтенсивність навантаження.
3. Виховний характер заняття.
4. Емоційний характер педагога.
5. Розподіл прийомів навчання, відповідно зі структурою заняття.
6. Мовна активність кожної дитини на всіх етапах заняття.
7. Поєднання колективного характеру навчання з індивідуальним підходом.
8. Правильна організація заняття:
 - вступна частина;
 - основна частина;
 - заключна частина.
9. Облік результатів заняття.
10. Необхідність закріплення пройденого матеріалу на інших заняттях або в інших видах діяльності.

VIII. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ.

1. Володіє певним словником.
2. Має навички *розмовної діалогічної мови*:
 - вміння слухати і розуміти звернену до них мову, підтримувати розмову, відповідати поширеними реченнями на запитання товариша,

використовувати різні типи діалогічних єдностей: запитання-відповідь, повідомлення-запитання, спонукування-повідомлення; функціональні типи діалогу: домовленість, розпитування, обмін враженнями та обговорення. . Уміло поєднує мовні й немовні засоби виразності.

3 При формуванні *монологічного мовлення*:

- самостійно, виразно, послідовно передає зміст літературного тексту, використовує в оповіданні виражальні засоби;

- самостійно складає всі типи розповідей: сюжетні, творчі, описові, розмірковування; дає адекватну назву розповіді, складає невеликі оповідання, виявляючи творчість, уявлення, а також казки, загадки з особистого досвіду;

- складає план своєї розповіді; дотримується композиційної структури побудови розповіді; виокремлює всі ознаки предмета чи об'єкта опису; робить порівняння за заданою вихователем ознакою; наводить адекватні аргументи для обґрунтування своїх доказів у розповідях-розмірковування.

- самостійно, творчо розігрує казкові і реальні ситуації за змістом знайомих казок й оповідань: розподіляє ролі, добирає атрибути, домовляється про гру, розігрує текст. У процесі гри без нагадування використовує формули мовленнєвого етикету як у діалогічному, так в монологічному мовленні.

- вміє складати розповіді за картинкою, предметом, серією сюжетних картин; передає хід своїх думок, пояснює ту чи іншу подію, правило;

- вимовляє всі звуки рідної мови, має чітку правильну дикцію, виразно і чітко вимовляє слова і словосполучення;

- має морфологічно правильну мову (відсутність граматичних помилок, дотримання правильного наголосу, використання різноманітних граматично правильних форм: порівняльна і чудова ступінь прикметників, наявність дієприкметників і дієприслівників, правильне відмінювання числівників і займенників, відмінювання дієслів);

- вміє правильно будувати прості і поширені речення, дотримуючись порядку слів у реченні. Вільно користується ними.

Додаток 1

РОЗДІЛ 1. НАВЧАННЯ ДІТЕЙ СТВОРЕННЮ ОБРАЗНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ОБ'ЄКТІВ.

Навчання дітей виразності мовлення - одна з проблем дошкільного виховання. Під виразністю мови розуміється не тільки емоційна забарвленість звучання, що досягається вигуками, силою, тембром голосу, а й образністю слова.

Дитина досить швидко може навчитися використовувати такі частини мови, як іменник, дієслово, прислівник, але прикметники не часто

використовуються дітьми. Адже саме з їх допомогою значно глибше сприймається і відбивається навколишній світ.

Для того щоб дитину мотивувати на використання образних характеристик у мові, необхідно поставити завдання, пов'язане з її творчої мовної діяльністю. Така діяльність буде успішною за умови, якщо дитина зрозуміє, як, яким чином вона може будувати фрази з образними характеристиками. Тільки тоді вона отримає задоволення від цієї діяльності.

Розроблені мною алгоритми по створенню образних характеристик досить легко засвоюються дошкільнятами і дають можливість значно підвищити рівень виразності їх мовлення.

На першому етапі роботи з навчання дітей образного мовлення я розпочинала з навчання дітей створенню порівнянь. **На другому етапі** відпрацьовувала вміння дітей складати різноманітні загадки. **На заключному (третьому) етапі** діти 5 - 6 років цілком справлялися зі складанням метафор.

Технологія навчання дітей складанню порівнянь

Навчання дітей дошкільного віку складанню порівнянь необхідно починати з трирічного віку. Вправи проводяться не тільки на заняттях з розвитку мовлення, а й у вільний час.

Модель складання порівнянь:

- вихователь називає будь-який об'єкт;
- позначає його ознаку;

- визначає значення цієї ознаки;
- порівнює дане значення зі значенням ознаки в іншому об'єкті.

Наприклад:

- курча (об'єкт № 1);
- за кольором (ознака);
- жовте (значення ознаки);
- таке ж жовте (значення ознаки) за кольором (ознака), як сонце (об'єкт № 2).

У молодшому дошкільному віку відпрацьовується модель складання порівнянь за ознакою кольору, форми, смаку, звуку, температури та ін.

На перший погляд фраза, вимовлена мною таким чином, здається громіздкою і кілька безглуздою, але саме повтори такого довгого поєднання дозволяють дітям зрозуміти, що ознака - це поняття більш загальне, ніж значення даної ознаки.

Наприклад: "М'ячик за формою круглий, такий же круглий по формі, як яблуко".

Далі пропоную дітям знайти об'єкти з даним значенням ознаки (кругле за формою - сонце, колесо, тарілка).

До чотирирічного віку спонукаю дітей до складання порівнянь за заданими ознаками. Перебуваючи на прогулянці, пропоную дітям порівняти прохолодний вітер по температурі з будь-якими іншими об'єктами. Допомагаю дитині скласти фрази типу: "Вітер на вулиці по температурі такий же прохолодний, як повітря в холодильнику".

На п'ятому році життя тренінги ускладнюються:

- в складеній фразі не вимовляється ознака, а залишається тільки її значення (кульбабки жовті, як курчата);

- в порівняннях посилюється характеристика, іншого об'єкта (подушка м'яка, така ж, як тільки що випавший сніг).

У цьому віці дітям дається більше самостійності при складанні порівнянь, заохочується ініціатива у виборі ознаки, що підлягає порівнянню.

У віці 5,5 років діти вчаться самостійно робити порівняння за заданою вихователем ознакою. Вихователь вказує на об'єкт (дерево) і просить зробити порівняння з іншими об'єктами (кольором, формою, дією і т.д.). При цьому дитина сама вибирає будь-яке значення даної ознаки.

Наприклад: дерево за кольором золотавее, як монетки (вихователь задав ознаку кольору, а його значення - золотаве - вибрано дитиною).

Технологія навчання дітей складанню загадок

Традиційно в дошкільному дитинстві робота з загадками ґрунтується на їх відгадуванні. Причому, методика не дає конкретних рекомендацій, як і яким чином вчити дітей відгадувати загадані об'єкти.

Спостереження за дітьми показують, що відгадування відбувається у самих кмітливих дошкільнят як би само собою на рівні інсайту або шляхом перебору варіантів. При цьому велика частина дітей групи є пасивними спостерігачами. Вихователь виступає в ролі експерта. Вірна відповідь обдарованої дитини на конкретну загадку дуже швидко запам'ятовується іншими дітьми. Якщо педагог через деякий час задає ту ж саму загадку, то більша частина дітей групи просто згадує відповідь.

Розвиваючи розумові здібності дитини, важливіше навчити її складати власні загадки, ніж просто відгадувати знайомі.

А. А. Нестеренко розроблені моделі складання загадок для дітей шкільного віку. У адаптованому варіанті дана технологія дозволяє навчити складати загадки і дошкільнят. У процесі складання загадок розвиваються всі розумові операції дитини, вона отримує радість від мовної творчості.

Навчання дітей складанню загадок починається з 3,5 років. У практиці роботи з дітьми дошкільного віку я використовую три основні моделі складання загадок. Навчання має йти наступним чином.

Я вивішую одну з табличок із зображенням моделі складання загадки і пропоную дітям скласти загадку про будь-який об'єкт.

Модель 1

Який?	Що буває таким же?

Для складання загадки обраний об'єкт (самовар). Далі дітьми даються образні характеристики по заданим ознакам.

- Який самовар за кольором? - Блискучий.

Я записую це слово в першому рядку лівій частині таблиці.

- Який самовар з дій? - Шиплячий (заповнюється другий рядок лівій частині таблиці).

- Який він за формою? - Круглий (заповнюється третя сходинка в лівій частині таблиці).

Тоді прошу дітей дати порівняння з перелічених значень ознак і заповнити праві рядки таблиці:

Який?	Що буває таким же?
Блискучий	монета
Шиплячий	вулкан

Круглий	кавун
---------	-------

Далі прошу дітей дати образні характеристики об'єктів, обраних для порівняння (права частина таблиці).

Наприклад: блискучий - монета, але не проста, а начищена монета.

Таблиця може виглядати наступним чином:

Який?	Що буває таким же?
Блискучий	начищена монета
Шиплячий	вулкан, що прокинувся
Круглий	стиглий кавун

Після заповнення таблиці пропоную прочитати загадку, вставляючи між рядками правого і лівого стовпців зв'язки "Як" або "Але не".

Читання загадки може відбуватися колективно всією групою дітей або однією дитиною. Складений текст неодноразово повторюється усіма дітьми.

Підсумкова загадка про самовар: "Блискучий, як начищена монета; шиплячий, як вулкан, що прокинувся; круглий, але не стиглий кавун".

Рекомендації: доцільно значення ознаки в лівій частині таблиці позначати словом з чітко виділеної першою літерою, а в правій частині допустима замальовка об'єкта. Це дозволяє тренувати дитячу пам'ять: дитина, не вміючи читати, запам'ятовує перші літери і відтворює слово в цілому.

Після освоєння моделі "Який - що буває таким же" на активному рівні знайомлю дітей з особливостями порівнянь. Загадки можна скласти на основі "заниження" властивостей об'єктів (самовар тьмянний, як

нечищені черевики) або їх "завищення" (самовар блискучий, як начищена монета).

Модель 2

Методика роботи з моделлю 2 аналогічна роботі з першою моделлю.

Перед дітьми вивішується таблиця, яка поступово заповнюється (спочатку в лівій, а потім в правій частині).

Що робить?	Що (хто) робить так само?

Протокол складання загадки про їжачка з дітьми 5 років.

- Що робить їжачок?
- Пихкає, збирає, дріботить.
- Пихкає, немов хто або що?
- Пихкає як новенький паровозик (порівняння на "завищення").
- Пихкає, немов старий чайник (порівняння на "заниження").
- Збирає як добра господиня (порівняння на "завищення").
- Збирає як скнара (порівняння на "заниження").
- Семен, як дитина, яка вчиться ходити (порівняння на "завищення").
- Семен як старий дідусь (порівняння на "заниження").

Далі пропоную скласти загадку, використовуючи зв'язки "Як", "Але не".

Приклад: Складання загадки про їжачка з прийомом "завищення":
"пихкаючи, як новенький паровозик; збирає, як добра господиня;
дріботить, але не дитина, яка вчиться ходити".

Приклад: Складання загадки про їжачка з прийомом "заниження":
"Пихкає, але не зламаний чайник; збирає, але не скнара; дріботить, як
старий гном".

Модель 3

Особливістю освоєння цієї моделі є те, що дитина, порівнюючи
один об'єкт із будь-яким іншим об'єктом, знаходить між ними спільне та
відмінне.

На що схоже?	Чим відрізняється?

Протокол складання загадки про гриб:

- На що схожий гриб? - На мужичка.
- А чим відрізняється від мужичка? - У гриба немає бороди.
- Ще на що схожий? - На будинок, але без вікон.
- А ще? - На парасольку, але у парасольки тоненька ручка.

Текст отриманої загадки: "Схожий на мужичка, але без бороди;
схожий на будинок, але без вікон; як парасолька, але на товстій ніжці".

Технологія навчання дітей складанню метафор

Як відомо, метафора - це перенесення властивостей одного предмета (явища) на інший на підставі ознаки, спільної для обох зіставляємих об'єктів.

У традиційній педагогіці робота з метафорою зводиться до загальних рекомендацій типу "спонукати дітей робити складні порівняння", "вчити дітей розкривати зміст метафор" і т. д. При такому підході не можна гарантувати, що діти будуть складати фрази метафоричного плану в описових оповіданнях, а, тим більше, в реальному житті.

Розумові операції, які дозволяють скласти метафору, цілком засвоюються розумово обдарованими дітьми вже в 4-5 років. *Основна мета педагога:* створення умов для засвоєння дітьми алгоритму складання метафор. Якщо дитина засвоїла модель складання метафори, то вона цілком може самостійно створювати фразу метафоричного плану.

Спочатку доцільно використовувати найбільш простий **алгоритм складання метафори**.

1. Береться об'єкт 1 (райдуга). Про нього і буде складена метафора.
2. У нього виявляється специфічна властивість (різнокольорова).
3. Вибирається об'єкт 2 з такою же властивістю (квітова галявина).
4. Визначається місце розташування об'єкта 1 (небо після дощу).
5. Для метафоричної фрази необхідно взяти об'єкт 2 і вказати місце розташування об'єкта 1 (Квітова галявина - небо після дощу).

6. Скласти речення з цими словами (квіткова небесна галявина яскраво засяяла після дощу).

Протокол заняття з дітьми

Дітям пропоную поглянути на картину зимового пейзажу, де на засніжених ялинах сидять снігурі.

Завдання: скласти метафору щодо цих птахів. Роботу з дітьми намагаюсь організовувати у формі обговорення. Як посібник може бути використаний аркуш паперу, на якому позначаю послідовність розумових операцій.

- Що за птахи зображені на засніжених смереках?

- Снігурі (на аркуші паперу пишу букву "С" і ставлю стрілку вправо).

- А які вони?

- Круглі, пухнасті, червоні (уточнюю - "червоногруді", і ставлю букву "Ч" на аркуші паперу).

- А що ще буває з такими червоними бочками або червоною грудкою?

- Вишня, яблука ... (ставлю стрілку вправо від букви "Ч" і малюю яблуко).

- Так що можна сказати про снігурів, які вони?

- Снігур червоногруді, як яблука.

- А де снігурі знаходяться?

- На засніжених ялинках (ставлю стрілочку вниз від букви "С" і малюю схематично ялинку).

- Давайте тепер об'єднаємо ці два слова (обводжу коловим рухом руки зображення яблука і ялинка).

- Промовте ці два слова підряд!

- Яблука засніжених ялин.
- Хто складе мені речення з цими словами?
- У зимовому лісі з'явилися яблука на засніжених смереках. Яблука зимового лісу радували око лижників.

Приклади послідовності складання метафор дітьми

1. *Метафора про дощ.* Дощ крапає, як сльози (порівняння з об'єктом). Дощ іде з хмар (знаходиться місце розташування об'єкта).

Слова для метафоричної фрази: "сльози хмар".

Метафоричні фрази: "Восени хмари часто ллють свої сльози", "Сльози хмар були дуже сумними і холодними".

2. *Метафора про захід.* Захід палає як багаття (порівняння з об'єктом). Захід знаходиться на вечірньому небі (місце розташування об'єкта).

Словосполучення: "Багаття вечірнього неба".

Метафорична фраза: "За лісом палало вогнище вечірнього неба".

Процес навчання буде успішним, якщо вихователь після складання фраз повертається до моделі і просить дітей проговорити правила їх складання.

Не обов'язково називати дітям термін "метафора". Швидше за все, для дітей це будуть загадкові фрази або посланці Королеви Гарною Мови.

Для успішного розвитку творчих здібностей у дітей рекомендуємо проводити ігри та творчі завдання.

Ігри та творчі завдання для розвитку

виразної мови

Назва гри, мета	Методичні рекомендації
«Ланцюжок». Вчити дітей виділяти ознаки об'єктів.	Ведучий показує дитині картинку із зображенням об'єкта, вона називає його. Потім картинка передається іншій дитині. Вона повинна назвати один з ознак об'єкта і передати картинку наступному. Потрібно назвати якомога більше ознак і не повторитися. Рекомендується з молодшого віку.
«Вгадай за описом». Вчити дітей за описом визначати об'єкт.	Ведучий показує картинку із зображенням об'єктом тільки одному з дітей. Дитина описує об'єкт (не називаючи його) так, щоб інші гравці здогадалися, про що йде мова. <i>Правило:</i> ведучий описує об'єкт, слідуючи від загального до часткового.
«Вибери ознаку, яка є в інших об'єктах» Вчити дітей виділяти характерні і специфічні значення ознак об'єкта	Ведучий називає об'єкт. Гравці називають значення ознак цього об'єкта. З перерахованого ряду вибирають одне характерне і одне специфічне значення (окуляри круглі, сонячні). Рекомендується з середнього віку.
«Я назву ознаку, а ви перерахуйте її значення». Вчити дітей підбирати різні значення одній ознаці.	Ведучий називає будь-яку ознаку (колір). Діти повинні назвати якомога більше значень цієї ознаки (колір буває чорний, райдужний і т.д.). У старшому дошкільному віці вихователь називає будь-яке значення ознаки, а діти вгадують ознаку (блискучий - блискучий буває колір; холодною буває температура речовини). Проводиться з середнього віку з подальшим ускладненням.
«Що (хто) робить так само?» Вчити дітей виявляти ознаки об'єкта (функцію, частини). Вчити складати загадки про моделі «Як ..., але не ...»,	Ведучий називає об'єкт. Діти виділяють його дії. Пропонується перерахувати об'єкти, у яких назване дія яскраво виражена. <i>Наприклад:</i> - Горобець що робить? - Стрибає, як коник, метушиться, як мишка.

«Який ... - що та дещо ж в іншого об'єкта», «Що робить так само?»	Із запропонованих варіантів складається текст загадки: «Стрибає, але не коник, метушиться, але не мишка». Проводиться з середнього віку.
---	--

Додаток2

РОЗДІЛ 2. СКЛАДАННЯ ДОШКІЛЬНЯТАМА

РИМОВАНИХ ТЕКСТІВ

Робота з такою формою монологічного тексту, як вірш, сприяє розвитку здатності відчувати художню виразність слова. При сприйнятті віршованих текстів дітьми закладається основа для формування любові до рідної мови, її точності, влучності, образності.

Без словесної гри, яка міститься в римованих текстах, дитина не зможе оволодіти багатством рідної мови. Адже римований текст допомагає висловити не тільки думки, а й почуття, переживання людини.

Дослідниками дитячої мови, встановлено, що діти 3 - 5 років мають природну потребу у віршуванні (віршотворчість). Веселий, смішний, страхітливий або дразливий вірш - це словесна "іграшка" дитини. І в той же час дитяча поезія - це свій особливий, властивий тільки дітям, погляд на світ, відображений у слові. У практиці дошкільної освіти пробують

вчити дітей складати віршовані тексти. Але, на жаль, в даний час немає сформованої методики цієї роботи.

Я пропоную для розвитку словесної творчості обдарованих дітей використовувати Лімерик. Лімерик - короткий вірш, що складається, як правило, з п'яти рядків, написаний у жанрі нонсенсу (узаконеної нісенітниці). Такі римовані тексти почали складати в Ірландському місті Лімерик. Неперевершеним майстром цього жанру можна вважати поета і художника Едварда Ліра (1812 - 1888).

Характеристика тексту Лімерика:

1. Як правило, цей вірш з п'яти рядків, які римуються наступним чином:

Перші два рядки римуються між собою.

Третій і четвертий рядок римуються між собою.

П'ятий містить висновок і не римується.

2. За змістом Лімерик будується по наступній моделі:

1 рядок	Жив - був (об'єкт)
2 рядок	Порівняння або вказівка на властивість об'єкта
3 рядок	Дія або взаємодія з іншими об'єктами
4 рядок	
5 рядок	Висновок (затвердження або мораль)

3. Лімерик повинен містити яскраво виражений парадокс або гіперболу.

Чим суперечливіше обране для вірша поєднання, тим воно більш схоже на Лімерик. *наприклад:*

Жив та був ведмідь болотний.

Був він добрий, але дуже мокрий.

По болоту він ходив,

І всіх жабок придушив.

Ось який незграбний був ведмідь.

Навчання дошкільнят створенню римованих текстів можна починати вже з трирічного віку. Основна форма роботи - ігрові завдання і вправи, які проводяться з дітьми в певній послідовності.

Послідовність ігрових завдань та вправ з навчання дітей складанню римованих текстів

1. "Складні картинки"

Мета: вчити дітей підбирати картинки із зображенням предметів, назви яких римуються.

Хід: вихователь розкладає близько 40 зображень предметів, назви яких римуються (мак - рак, олень - тюлень і т.д.). Вихователь піднімає будь-яку картинку і просить знайти парну по рими. Гра вважається закінченою, коли складено 20 пар римованих слів.

Методичні рекомендації.

Цю гру можна починати з 5 пар картинок, поступово збільшуючи до 20-25. Необхідно заохочувати ініціативу дітей за самостійним підбором римуючого слова.

Наприклад: дитина дивиться на картинку із зображенням раку, каже "Рак" і додає "Квак".

2. "Придумай римоване слово"

Мета: вчити дітей самостійно підбирати римовані слова.

Хід: вихователь називає будь-яке слово, діти придумують до нього римування.

Наприклад: вихователь говорить "миска", діти додають: "Киска, муриська, сосиска".

Методичні рекомендації

Ігрову вправу можна проводити в старшому віці з ускладненням, яке полягає в тому, що вихователь оголошує слово певної частини мови, а діти повинні придумати римує слово тієї ж частини мови.

Наприклад:

- називається дієслово "махали"; діти додають дієслова "лежали, звали";
- називається іменник "метро", підбирається рима "відро";
- називається прикметник "пшеничний", додається прикметник "ясний";
- називається прислівник "широко", додається римування "далеко".

3. "Придумай римовані рядки"

Мета: вчити дітей складати римовані рядки за заданим словосполученням.

Хід: вихователь пропонує дітям вибрати будь-яку римовану пару (для початку треба взяти іменники) і скласти риму наступним чином "Жив-був хтось і був схожий на щось". Гра вважається закінченою, якщо кожна дитина складе римовану фразу за словосполученням.

Наприклад: "Жив-був рак і був схожий на мак".

Методичні рекомендації

Вихователь заохочує дитячу творчість і надає можливість самостійно вибрати римоване словосполучення. Дитина може міняти місцями римовані слова (жив-був мак, він був, як червоний рак).

Як ускладнення між словами "Жив-був" і об'єктом ставляться інші слова (жив-був веселий рак, і він часто дивився на червоний мак).

Цю гру можна проводити з дітьми 4-річного віку.

4. "Складання «Лімерик»"

Мета: ознайомити дітей з моделлю складання Лімерика і вправляти в створенні римованих текстів у стилі нісенітниці.

Хід: вихователь пропонує дітям скласти смішні віршики. Вивішує табличку з моделлю складання Лімерика:

Жив-був об'єкт

Який?

Що робив?

З ким спілкувався?

Висновок

Вихователь пропонує дітям згадати 2 пари римованих слів (пташка - синичка, махала - лежала). Ці слова підставляються в 1-4 рядки. Разом з дітьми вихователь складає текст Лімерика за моделлю. Лімерик повторюється кілька разів дітьми.

Наприклад:

Жила-була пташка-синичка,

Дуже гарне в неї личко.

Віялом вона махала,

Під ялинкою лежала

Ось яка безтурботна пташка.

Методичні рекомендації

Спочатку лімерики створюються групою дітей, де провідну роль відіграє вихователь.

Обдаровані діти, як правило, починають швидко самостійно складати римовані тексти. Такі заняття можна починати з дітьми 4,5 років.

У процесі складання лімериків вихователь повинен вчити дітей використовувати тільки літературні слова, не робити повторів.

5. "Вірш про нас"

Мета: вчити дітей створювати римовані тексти з 5-6 рядків на основі пережитих подій.

Хід: вихователь пропонує дітям згадати випадки, які сталися з ними, і написати вірш про це.

Наприклад: хлопчик Саша займався у логопеда і став добре вимовляти звуки; вихователь допомагає дитині скласти вірш:

Жив-був хлопчик по імені Саша,

І в роті у нього була каша.

У логопеда він займався

І вимовляти звуки старався.

Тепер Саша навчився красиво говорити.

Вихователь пропонує написати вірш про дівчинку, у якої алергія на цукерки:

Якщо б дівчинка Лерочка

Не їла часто цукерочки,

То прищиків не мала ,

І гарно себе почувала.

Менше треба їсти солодкого, Лера!

Діти обмінюються між собою віршами.

Методичні рекомендації

Вихователю треба мати педагогічний такт. Не допускається приниження гідності дітей.

Вірші на основі пережитих подій починають складати з дітьми 5 року життя.

6. «Придумаємо вірш про заняття»

Мета: навчити дітей у створенні римованих текстів на основі знань, отриманих на заняттях.

Хід: в кінці заняття (малювання, читання художньої літератури та ін.) вихователь пропонує дітям скласти віршик про те, що вони дізналися.

Після заняття з математики, присвяченого освоєння десятка і написання цифри 10, може вийти наступний текст:

Жила-була одиниця ікласта,
Вона була трохи зубаста.
Але з ноликом вона подружилася,
І в десяток вона перетворилася.
Тепер ми навчилися писати цифру 10.

Після заняття малюванням, де освоювалися способи роботи з аквареллю, може народитися наступний вірш:

Якщо б пензлик була сміливий,
То він був би і вмілий.
Неакуратні плями б не залишав
І хорошими роботами нас дивував.

Методичні рекомендації

Ігрові вправи проводяться в кінці занять, за умови, що діти засвоїли модель складання лімериків. Слід заохочувати дітей самостійно складати римовані тексти за підсумками занять.

Варіанти ігор і творчих завдань допоможуть вихователю закріпити уміння дітей складати римовані тексти.

Ігри та творчі завдання для складання римованих текстів

Назва гри, мета	Зміст і методичні рекомендації
"Про кого? Про що?" Вчити аналізувати зміст вірші та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, згадані в тексті.	Виховatelj читає невеликий вірш. Пропонує дітям відповісти на питання: 1. Про який об'єкт йде мова? 2. Якими ознаками наділений об'єкт? 3. Які дії він робив? 4. Який висновок зробив автор? <i>Ігровий мотив:</i> змагання, хто швидше відповість на чотири питання вихователя.
"Докажи слівце" Вчити дітей підбирати римовані слова.	Виховatelj читає дітям віршований текст і вимовляє лише перший склад останнього слова кожного рядка. Все інше слово повинні назвати діти. <i>Ігровий мотив:</i> у вихователя то з'являється, то зникає голос. <i>Варіант гри:</i> виховatelj читає вірш-загадку, а гравці повинні назвати відгадку-риму
"Склад-несклад" Вчити дітей підбирати риму до заданого слова.	Ведучий загадує слово, а гравці придумують риму до нього (рогата - бородата, жувала - ковтала). <i>Ігровий мотив:</i> гра з м'ячем або іншим предметом. <i>Можливе ускладнення:</i> гра без ведучої. Одна дитина називає слово, інша придумує до нього риму і т. д. по ланцюжку.
"Чистомовки" Вчити дітей підбирати риму до звукосполучення	Ведучий задає певне звукосполучення, а гравці складають дві строки з ним. <i>Наприклад:</i> Са - са - са - прилетіла в сад оса. Ща - ща - ща - ми знайшли в траві кліща. <i>Ігровий мотив:</i> змагання у швидкості виголошення звукосполучень.

"Створи далі" Вчити дітей підбирати риму до заданого слова.	Вихователь дає одну строчку віршованого тексту, а діти пишуть далі. <i>Наприклад:</i> "У море плаває тюлень..". Дитина продовжує: "По лужку біжить олень". <i>Ігровий мотив:</i> змагання команд. Можливі варіанти римованих рядків від інших дітей або твір "плутанини". <i>Наприклад:</i> "У море плаває олень, на лузі лежить тюлень". <i>Ускладнення:</i> вихователь роздає картинки граючим. Вони повинні скласти дві строчки вірша про зображений на картинці об'єкт.
"Виправ мене" Вчити дітей погоджувати слова в реченнях, в роді і відмінку.	Вихователь вимовляє римовану фразу, речення, свідомо допускаючи помилок в узгодженні слів. Діти виправляють і правильно вимовляють задане речення, фразу. <i>Ігровий мотив:</i> виправлення помилок вихователя.
"Складемо вірш і запишемо його " Вчити дітей складати римований текст і записувати його схемами.	Діти складають римований текст і записують його схемами. <i>Ігровий мотив:</i> хто точніше запише текст за допомогою схеми. Схема повинна розташовуватися на аркуші паперу відповідно рядками створеного віршованого тексту. За допомогою схематичної фіксації тексту можна працювати над інтонаційного виразністю мови дітей. За допомогою певних умовних знаків можна позначати підвищення, пониження голосу, вигук, запитальну інтонацію, паузу і т.д.
"Жарт" Вчити дітей підбирати римуючі між собою слова і словосполучення за допомогою суфіксів.	Вихователь пропонує "подражнити" будь-який предмет рукотворного світу. Діти перетворюють властивості об'єкта в слова і словосполучення зі зменшеними -пестливим суфіксом - лка (дражнять бантики - прикрашалка, убиралка, і т.д.).

	Далі пропонується скласти "дразнилки" віршики або загадки ("Не убиралка, а головоприкрашалка")
--	--

Додаток 3

РОЗДІЛ 3. НАВЧАННЯ ДІТЕЙ СКЛАДАННЮ ТВОРЧИХ

РОЗПОВІДЕЙ ЗА КАРТИНОЮ

Для дітей у мовному плані характерне прагнення писати розповіді на певну тему. Слід всебічно підтримувати це прагнення дітей і розвивати їх навички зв'язного мовлення. Великою підмогою для педагога в цій роботі можуть стати картини.

Традиційна методика навчання розповіданню за картиною рекомендує використовувати в основного прийому навчання як зразок розповіді вихователя. Досвід показує, що діти фактично відтворюють розповідь вихователя з незначними змінами. Дитячі розповіді бідні виразними засобами, в них практично відсутні прості поширені і складні речення. Тексти рясніють словами-повторами ("ну", потім", "от"... і т.д.), тривалими паузами між реченнями. Але головним недоліком є те, що дитина сама не будує розповідь, а повторює попередній з дуже незначними змінами. За одне заняття дітям доводиться вислуховувати 4-5 однотипних оповідань. Дітям цей вид діяльності стає нецікавим. Благий намір педагога виховувати волю нудьгуючим дошкільнятам зводиться до зауважень: "Діти, слухайте уважно!", "Сидіть прямо, і очі на Сашу, бо він розповідає..." Цієї вимоги вистачає лише на 30-40 секунд дисциплінованої поведінки. Закономірною виникає питання:

* Чи дійсно треба змушувати дітей слухати одноманітні розповіді?

* Чи потрібні приклади оповідань вихователя до того, як дитина сама склала текст по картині?

* Чи вірно обрана форма навчання дітей складання оповідань?

Абсолютно очевидно, що необхідно змінити способи роботи педагога на занятті з навчання дошкільників складання розповідей за картиною. Пропонована мною технологія розрахована на навчання дітей складання **двох типів розповідей по картині**.

1-ий тип: "Текст реалістичного характеру"

Мета навчання: складання описових розповідей за картиною.

Види одержуваних текстів (виділені умовно):

* оповідання як фіксація зображених об'єктів та їх смислових взаємозв'язків;

* опис картини як розкриття теми;

* розгорнутий опис конкретного об'єкта;

* словесно-виразний опис зображеного на картині з використанням аналогій: поетичних образів, метафор, порівнянь і т.д.;

* створення римованих текстів за змістом картини.

2-ий тип: "Текст фантастичного характеру"

Мета: складання розповідей фантастичного плану за мотивами зображеного на картині.

Види одержуваних текстів (виділені умовно):

* оповідання як фантастичне перетворення змісту;

* фантастичне оповідання про окремо взятий об'єкт і його зміни в часі;

* розповідь від імені зображеного (представляється) об'єкта із заданою або самостійно обраною характеристикою;

- * за мотивами казки змісту картини;
- * римовані тексти фантастичного плану.

Обидва типи оповідань можна віднести до творчої мовленнєвої діяльності різного рівня.

Творча мовна діяльність знаходиться в прямій залежності від рівня розвитку мислення дитини. Основоположним моментом в пропонованій технології є те, що навчання дітей складання розповідей за картиною ґрунтується на алгоритмах мислення.

У роботі з дітьми можна виділити **декілька етапів**, де на кожному з них представлена якась розумова операція, в результаті освоєння якої у дитини розвивається здатність самостійно робити мовні замальовки по картині. Навчання дитини здійснюється в процесі спільної діяльності з педагогом за допомогою системи ігрових вправ.

1 етап "Визначення складу картини"

Мета: навчити розумовим дій, що ведуть до списку зображень на картині (дроблення, моделювання, угруповання).

Базова інформація

Для складання розповіді за картиною необхідно підготувати запас слів. З цією метою виділяються об'єкти, зображені на картині. Ступінь подробиці може бути різною: максимальна (з виділенням всіх об'єктів та їх деталей), середня (виділення основних і другорядних об'єктів без деталей) і низька (виділення тільки головних об'єктів).

При наявності однорідних об'єктів на картині проводиться угруповання з будь-якої ознаки: за належністю до природного або рукотворного світу, по функціях, формою, кольором і т.д.

Моделювання виявлених на картині об'єктів здійснюється за допомогою схем, колірних позначень, букв, картинок і т.д.

Методика роботи з дітьми

Для спонукання дітей до виділення і називання об'єктів на картині використовується прийом "підзорна труба". Правило: навести вічко підзорної труби на один об'єкт і назвати його.

Для визначення деталей одного об'єкта використовується прийоми "Аукціон", "Охота за подробицями", "Хто самий уважний" та ін. Ігри ці спрямовані на активізацію уваги дітей.

При навчанні класифікаційних вмінь використовується прийом угруповання по заданих ознаці: рукотворності, природності, функціональності, присутності певного кольору, форми і т.д.

Класифікаційна група позначається узагальнюючим словом.

Моделювання дітьми виявлених об'єктів проводиться схемами, літерами, картинками, кольором та іншими засобами позначення. Для цього використовується дошка або аркуш паперу, на якому моделі розташовуються аналогічно композиції картини.

Поради педагогу

- Вихователь повинен проявляти живий інтерес і емоційно реагувати на відповіді дітей.
- Темп роботи повинен бути досить швидким, вихователь має енергійно і оперативно проводити моделювання названих дітьми об'єктів.
- Заздалегідь повинен бути складений тематичний словник.
- Послідовність називання об'єктів може бути будь-яка.
- Обов'язковою умовою є позначення "земля-небо", "підлога - стеля". Дані орієнтування згодом допоможуть дітям знайти зв'язку між об'єктами: "Такий - то об'єкт лежить на підлозі, а цей - літає в небі.

- По закінченню визначення складу картини необхідно підвести підсумок (швидко перерахувати все назване, починаючи з головного). Звернення йде не тільки до пам'яті дитини, але і до зчитування модельних позначень.
- Остаточним результатом даної гри вважається рефлексія: усвідомлення дітьми виробленої розумової операції і висновок правила - "коли дивишся на картину, треба спочатку визначити об'єкти, які на ній зображені".

Алгоритм розумових дій при визначенні складу картини

1. Перерахування об'єктів на картині (у тому числі і частин).
2. Моделювання об'єктів.
3. Угрупування по заданій ознаці.
4. Узагальнення перерахованих об'єктів.
5. Рефлексія.

2 етап "Встановлення взаємозв'язків між об'єктами на картині"

Мета: навчити дітей пояснювати взаємозв'язки об'єктів, зображених на картині.

Базова інформація

Для складання осмисленої розповіді по картині, потрібно навчитися встановлювати взаємозв'язок між об'єктами, зображеними на ній. З цією метою передбачається з'єднати виділені раніше об'єкти. Вибираються будь-які два і пояснюється, чому їх можна з'єднати. Взаємодії між об'єктами може бути встановлена на рівні фізичних зв'язків (торкання, тиск...), на рівні емоційних зв'язків (подобається, не подобається, піклується, не любить...), на рівні родинних зв'язків (брат - сестра, мама - діти...) і ін.

Методика роботи з дітьми

Для навчання дітей встановлювати взаємозв'язки між об'єктами, зображеними на картині, пропонуються такі **творчі завдання**:

* прийшов чарівник "Об'єднуй" і об'єднав два об'єкта (вихователь вказує на два об'єкта). Чарівник просить пояснити, чому він це зробив.

Наприклад: ігри за картиною "Кішка з кошенятами". Педагог разом з дітьми грає із чарівником "Об'єднуй" і "пояснюють" йому, що блюдечко з молоком і килимок об'єдналися, тому що блюдце стоїть на килимку".

* "Шукаю друзів" - знайти об'єкти, які пов'язані між собою за взаємним розташуванням. Наприклад: "Кошенята дружать між собою, тому що дітки однієї мами - кішки і люблять грати разом".

* "Шукаю недругів" - знайти об'єкти, які між собою "не дружать". Наприклад: "Клубочки не товаришують з кошиком, тому що вони викотилися з нього і не хочуть там бути". Примітка: оцінка відносин об'єктів суб'єктивна.

* "Хтось втрачає, хтось знаходить, і що з цього виходить" - пояснити причинно-наслідкові відносини складного характеру, які виникають при взаємодії між двома об'єктами. Наприклад: "Шафі дуже важко тримати полиці з книгами, вона втрачає сили, а книжкам так важливо стояти акуратно в шафі. Книги вдячні полицям, що їм допомагають". Або "На підлозі грає кішка з кошенятами, але лапки-царапки можуть зробити боляче і килимку і підлозі. Кошенятам добре грати - вони знайшли зручне місце, а килимок і підлогу можуть поранити.

Правило: коли граєш, не треба псувати те, на чому граєш".

Поради педагогам

- Вести дітей до коротких розповідей-міркувань, що складаються з трьох речень. Вони повинні бути розташовані в наступному порядку: спочатку говориться, що з чим пов'язано, потім чому, в кінці - підтвердження (висновок).
- Послідовність об'єднання між об'єктами може бути будь-яка і залежить від вибору дітей, з якими слід погодитися.
- Якщо дитина не може знайти взаємозв'язок між об'єктами можна провести з дітьми "Мозковий штурм".
- Педагог повинен проявляти толерантність (терпимість до найнесподіваніших пояснень зв'язків дитиною).
- Після встановлення взаємозв'язків, педагогу слід підвести підсумок у вигляді розповіді-міркування.
- Необхідно усвідомлення розумової операції і висновок правила: "Об'єкти на картині пов'язані, важливо довести це".

Алгоритм розумових дій при встановленні взаємозв'язків між об'єктами на картині

1. Виділення двох об'єктів на картині.
2. Обґрунтування зв'язків між ними.
3. Узагальнення найбільш істотних зв'язків, що підводять до осмислення змісту картини.
4. Рефлексія.

3 етап "Опис на основі можливого сприйняття об'єктів картини різними органами відчуттів"

Мета:

* узагальнити знання про ознаки об'єктів, які можуть сприймати певні органи відчуття;

* вчити складати оповідання-описи на основі сприйняття картини через різні органи відчуттів.

Базова інформація

Для створення мовних замальовок на основі можливого сприйняття об'єкта через різні відчуття, необхідно уточнити які ознаки об'єктів можуть бути прочитані" різними органами відчуттів. У людини п'ять органів відчуттів. Ніс сприймає запах, вухо - звук. Те і інше може бути приємним - неприємним, небезпечним - безпечним, різким - слабким, змішаним - однорідним. Мова відчуває смак, рука дає тактильні відчуття (те і інше дає інформацію про ознаки матеріалу, вологості, температури, форми, кількості, частинах). Око дає уявлення про зоровий образ об'єкта, уточнює всі попередні ознаки - про просторове розташування об'єкта, розмір і колір.

При складанні розповіді-опису за допомогою слухового та нюхового аналізаторів необхідно представити можливі звуки та запахи, які виходять від об'єктів зображених на картині, так і передбачуваних за її межами, представити і передати можливі діалоги між об'єктами і їх внутрішні думки. За допомогою смакового аналізатора можна визначити на картині їстівне - неїстівне, оціночне ставлення героїв картини до цієї ознаки. Словесна замальовка на основі дотику об'єктів на картині дасть уявлення про температуру, вологість, матеріалі, формі об'єктів тощо.

Методика роботи з дітьми

Для навчання дітей описувати об'єкти, зображених на картині за допомогою органів відчуттів, педагог може використовувати прийом "входження в картину". Вихователь спонукає дітей до опису можливих відчуттів і пропонує уважніше прислухатися, вдихнути запахи, спробувати на смак, доторкнутися рукою і т.д. Даються **творчі завдання**:

* Прийшов чарівник "Я слухаю" (та інші).

* Назви об'єкти, які можуть видавати звук.

* Я відчуваю обличчям і руками...

Поради педагогам

- Попередньо уточніть знання дітей про можливі відчуття кожного аналізатора.
- Працюючи за картиною, починайте мовну замальовку з фрази: "Я чую, як...", "Я відчуваю запах...", "Коли я чіпаю руками ...".
Домагайтеся передачі ставлення дитини до сприйманого на картині.
- Спонукуйте дітей описувати не одиничні відчуття, а їх комплекс.
- Передача відчуттів може йти як від особи стороннього спостерігача, так і одного з персонажів картини.
- Активізуйте у мовлення дитини слова, що характеризують смаки, звуки, запахи, тактильні відчуття.
- Можна запропонувати дітям передати діалоги персонажів картини (міні-театр).

Алгоритм розумових дій

1. "Входження в картину".

2. Вибір органу відчуття, який допомагає "подорожувати" по картині.

3. Мовна замальовка відчуттів.

4 етап "Складання загадок і метафор по картині"

Мета:

* познайомити дітей з моделями складання загадок і метафор;

* сформувати розумові дії дитини, необхідні для складання загадок і метафор.

Базова інформація

Щоб скласти загадку по картині, необхідно вибрати об'єкт і перерахувати його ознаки (дії, колір, форму, розмір, специфічні характеристики, частини і т.д.).

Слід знати основні моделі складання загадок:

1. У об'єкта виділяється ознака, що відповідає на питання "Що?" і робиться добірка об'єктів, у якій дана ознака яскраво виражена.

Наприклад: "Реп'ях, який? Колючий як їжак, кактус, ялинка. Кошлатий як собака, шуба, ведмідь. Приставучий як липучка, жуйка, смола".

Із запропонованих об'єктів обирається найбільш вдалий варіант порівняння. Будується зміст загадки: не називаючи загаданий об'єкт, перераховуються ознаки, які через зв'язки "як" або "але не" порівнюються з іншими об'єктами.

Підсумок: "Колючий, як їжак, кошлатий, як собака, приставучий, але не смола".

2. Виділяються дії об'єкта і перераховуються інші об'єкти, в яких дані дії яскраво виражені.

Наприклад: "Жаба що робить? Стрибає як заєць, м'яч. Пірнає як водолаз, качка. Плаває як човник, риба".

Із запропонованих варіантів порівнянь вибираються найбільш вдачі. Будується зміст загадки: не називаючи загаданий об'єкт, перераховуються дії, які через зв'язки "як" або "але не" порівнюються з іншими об'єктами.

Підсумок: "Стрибає, але не м'яч, пірнає, але не качка, плаває як човник".

3. В об'єкті виділяються частини, робиться добірка об'єктів з такими ж частинами.

Наприклад: "Час: стрілки як у компаса, цифри як в математиці, коло як повний місяць".

Вибирається найкращий варіант.

Будується зміст загадки аналогічно попереднім моделям.

Підсумок: "Стрілки, але не як у компаса, цифри, але не з підручника математики, на колі, але не повний місяць".

4. У об'єкта виділяються частини, позначається їх кількість, шукаються об'єкти з такими ж характеристиками. Будується зміст загадки.

Підсумок: "Шістдесят точок як зірки, з двома стрілками як указки, на одному колі, але не на повному місяці".

На основі даних моделей можна скласти змішаний тип загадки. У ній порядково можуть збиратися різні типи порівнянь.

Моделі метафор

1. Виділити об'єкт на картині і порівняти його будь-якою характерною ознакою з іншим об'єктом.

Наприклад: "Сніжинки кружляють як балерини". Далі позначити місце, де знаходиться об'єкт.

Наприклад: "Сніжинки падають з неба". Не називаючи виділений об'єкт, треба поєднати порівняння й місце знаходження цього об'єкта в мовній фразою. Наприклад: "Балерини неба".

Вставити в смисловому контекст картини.

Наприклад: "Над деревами кружляли балерини неба".

2. Виділити об'єкт на картині і взяти його будь-яку властивість.

Наприклад: "Фіранка мереживна".

Порівняння переробити із прикметника в іменник - "мереживо".

Дане слово повинне відображати ознака іншого об'єкта.

Наприклад: "Мереживо зими".

Метафора вставляється в контекст: "Мама повісила на вікно мереживо зими".

Методика роботи з дітьми

Навчання дітей складанню загадок йде з напівактивного етапу (вихователь з дітьми складає загальну загадку) до активного (дитина сама вибирає об'єкт і модель загадки). При цьому дитина може користуватися змішаною моделлю.

Для навчання дітей складання загадок необхідно освоїти моделі в такій **послідовності**.

1. Спільно з дітьми вибирається об'єкт, зображений на картині. По ходу відповідей дітей вибираються кращі порівняння і заносяться в таблицю "Властивості і якості" (графічно або текстом):

Який?	Що таке ж?

2. Спільно з дітьми вибирається об'єкт. Позначаються його дії.
Робота за таблиці "Дії":

Що робить?	Хто або що робить так само?

3. Вибирається об'єкт і заповнюється таблиця "Частини":

Яка частина?	У якого об'єкта є така частина?

4. В об'єкті вибирається частина. Визначається кількість таких частин за допомогою таблиці: "Частини і їх кількість":

Частина	Скільки?	У кого або чого стільки ж цих частин?

Метафори складає сам вихователь і пропонує їх відгадати. Задається питання до дітям: "Про кого і про що на картині я кажу?" Після відгадування дітьми об'єкта вихователь повторює метафору і просить дітей пояснити її сенс. Особливе значення при обговоренні приділяється образної характеристики об'єкта.

Поради педагогам

- Робота із загадками і метафорами є пропедевтичного етапу складання образних характеристик об'єктів.

- При спільному складанні загадок остаточний текст читає вихователь, а діти його повторюють.
- Скласти загадки і метафори доцільніше про об'єкти, які мають багатопланову, різноманітну характеристику і дозволяють вибрати широке коло інших об'єктів для порівняння.

Алгоритм розумових дій при складанні загадок

1. Вибір об'єкта на картині.
2. Вибір моделі загадки.
3. Підбір характеристик і порівняння з іншими об'єктами.
4. Вибір найбільш вдалих порівнянь.
5. Зв'язка порівнянь в єдиний текст загадки за допомогою мовних

обертів: "як", "але".

По закінченні роботи виразне читання загадки.

Алгоритм розумових дій при складанні метафор

1. Вибір об'єкта на картині.
2. Вибір моделі метафори.
3. Підбір характеристик.
4. Вибір найбільш вдалих порівнянь і включення їх в мовну фразу.

Наприкінці роботи демонстрація мовної фрази з подальшим поясненням її сенсу.

5 етап "Перетворення об'єктів в часі"

Мета:

* вчити дітей розумових операцій перетворення вибраного об'єкта в часі;

* навчати складати розповідь про конкретний об'єкт, представляючи його минуле і майбутнє, використовуючи характерні словесні оберти.

Базова інформація

Зазвичай картина розглядається як зупинивша мить. Для навчання розповіданню за картиною дітям пропонується представити, як розвивається сюжет у часі. При цьому лінія часу у всіх об'єктів своя. Для перетворення об'єктів у часі необхідно визначити час року і частини доби, зображених на картині.

Вибраний на картині об'єкт перетворюється в рамках минулого і майбутнього з урахуванням класифікаційної групи. Об'єкти рослинного світу описуються по лінії зміни часів року. Представники тваринного світу - в рамках діб. Рукотворні об'єкти - з моменту появи і вторинного використання.

Особливе значення надається довжині часового відрізка (далеке - близьке). Складається розповідь-фантазія: об'єкт і його зміна в часі.

Методика роботи з дітьми

Для навчання дітей складанню розповідей-фантазій з перетворенням об'єктів у часі використовується прийом переміщення в часі ("Машина часу").

Обирає конкретний об'єкт картини і описується його сьогодення. Далі пропонується подумати, ким він був у минулому і що з ним буде в майбутньому (далекому або близькому).

Поради педагогам

- В оповіданні слід використовувати словесні обороти, що характеризують часові відрізки (було - буде, ранок - вечір, весна - осінь, раніше - пізніше, до того - після того...).
 - Вибраний об'єкт необхідно схематизувати на окремому аркуші паперу або дошці.
- Стрілкою вправо та ліво

від нього показати лінію минулого і майбутнього.

- Придумувати назву розповіді-фантазії.

Алгоритм розумових дій перетворення об'єкта в часі

1. Вибрати об'єкт, визначити його теперішнє, схематизувати.
2. Позначити минуле (майбутнє) з урахуванням класифікаційної групи.
3. Скласти розповідь-фантазію про минуле (майбутньому) об'єкта.
4. Назвати розповідь.

6 етап "Опис місцезнаходження об'єктів на картині"

Мета:

- * вчити дітей просторового орієнтування на картині;
- * активізувати слова в мові, що позначають просторові орієнтування;
- * вчити алгоритму звуження поля пошуку об'єкта на площині картини;
- * формувати вміння переносити орієнтування двомірного простору в тривимірне.

Базова інформація

Кожен об'єкт на картині має своє місцезнаходження, яке може бути описано через орієнтування двомірного і тривимірного простору. Для цього необхідно активізувати відповідний словниковий запас, що визначає двомірний простір: центральна частина, ліва - права, нижня - верхня частина картини; правий - лівий, верхній - нижній кут картини. З понять

тривимірного простору вводяться слова: ближче - далі, попереду - позаду, близько тим, за, перед, після.

Методика роботи з дітьми

Для навчання дітей просторового орієнтування на картині використовуються ігри: "Так-Ні", "Жива картина".

Гра "Так-Ні" організується наступним чином: ведуча загадує об'єкт на картині, а діти за допомогою питань встановлюють його місцезнаходження. Знайдений об'єкт "оживає" і знаходить собі місце на сцені (тривимірного простіру). Завдання дитини - описати об'єкт за місцем на картині, а потім на сцені.

Поступово вибудовується композиційна модель картини на сцені.

Поради педагогам

- Діти повинні знати правила гри в "Так-Ні": питання за місцем знаходження загаданого об'єкта визначається таким чином, щоб ведучий зміг відповісти тільки "Так" або "Ні ". Йде поступове звуження поля пошуку через відсікання зайвої частини площини.
- Для полегшення процесу звуження поля пошуку рекомендується використовувати орієнтири: мотузки, палички, крейда...
- Сценою для моделювання композиції картини може служити килим, який повернути в дзеркальному або бічному варіанті по відношенню до картини. У цьому випадку завдання перенесення орієнтирів з двовимірного на тривимірний простір ускладнюється.
- Після того, як дитина знайшла собі місце на сцені, вона складає розповідь-опис свого місцезнаходження щодо інших об'єктів.
- Змодельована композиція картини спостерігається глядачами 5-7 секунд і заохочується оплесками.

- Ускладненням може служити схематизація на окремому аркуші паперу "ожилого" об'єкта у зв'язках з іншими об'єктами.

Алгоритм розумових дій складання описової розповіді за місцезнаходженням об'єкта на картині

1. Вибрати об'єкт на картині і описати його місцезнаходження на площині.
2. Даний об'єкт описати з точки зору розташування інших об'єктів по відношенню до нього:
 - а) з позиції стороннього спостерігача;
 - б) в ролі самого об'єкта.

7 етап "Складання розповідей від імені різних об'єктів"

Мета:

- * узагальнити знання дітей про ознаки прояви різних емоційних станів і причини їх зміни;
- * уточнити знання про дітей різних поведінкових реакцій в залежності від особливостей характеру об'єкта;
- * навчити дітей в умінні перевтілюватися, складати зв'язний творчий розповідь від першої особи.

Базова інформації

Для складання творчих оповідань від першої особи необхідно уточнити наступні знання.

А) ПРО різноманітні емоційні стани і настрої:

- * - веселий, сумний
- * радісний - сумний,
- * спокійний - збуджений.

Б) ПРО різноманітні риси характеру:

- * добрий - злий,

- * працьовитий - ледачий,
- * ввічливий - грубий,
- * розумний - дурний...

В) Ознаки того чи іншого емоційного стану.

Наприклад:

- * веселий (посміхається, все його тішить, викликає сміх...);
- * сумний (зітхає, всі його засмучують, багато скаржиться, плаксивий...);
- * добрий (всіх любить, піклується, допомагає, клопоче...).

Г) Різноманітні засоби інтонаційної виразності мови (темп мовлення, сила голосу, тембр...), правила їх застосування.

Потім необхідно взяти на себе роль одного з об'єктів і позначити його емоційний стан або характер. Це може бути будь-який об'єкт (головний або другорядний персонаж картини, предмет або будь-який об'єкт живої - неживої природи). Від імені обраного героя йде опис оточення і подій, зображених на картині. Емоційний стан героя підкреслюється вигуками, мімікою, жестами та іншими засобами інтонаційної виразності мови.

Методика роботи з дітьми

Перед тим, як навчити дитину складанню творчих оповідань від першої особи необхідно провести творчі завдання, які мають наступний зміст:

- * "Я назву тобі рису характеру, а ти скажи навпаки".
- * "Покажи дією і мімікою зміну своїх почуттів".
- * "Перетворись в будь-кого або під що-небудь. Опиши свої почуття".

Для навчання складанню творчих оповідань від особи будь-якого об'єкта картини з наперед заданою характеристикою використовується прийом емпатії. Він полягає в тому, що дитина представляє себе об'єктом і "входить" в його емоційний стан, передає його риси характеру. Йде докладний опис його стану, відносин з навколишнім світом і виниклих проблем. Вихователь має спонукати дітей до вирішення проблем героїв картини.

Поради педагогам

- При виборі об'єкта і його емоційної характеристики необхідно враховувати вік дитини.
- Слід заохочувати дитину брати на себе роль не тільки простих об'єктів, але і частин об'єкта (очі кішки-мами) або місця подій (я - сарай, в якому знаходиться котятка сім'я).
- Від простих і узагальнених емоційних характеристик (добрий - злий) здійснювати перехід до нюансів настроїв (стривожений, байдужий...).
- Можливі різні форми організації роботи з дітьми:
 - колективні, при яких вся група дітей складає розповідь від особи одного героя;
 - підгрупові, при яких вихователь дає протилежні характеристики одного героя. *Наприклад:* Пропонується скласти розповідь про кошеня на картині. Одній підгрупі - про веселого, а іншій - про

сумного кошеня. Оповідання іде про оточенні героя, але через призму різних його емоційних станів.

- індивідуальні завдання, які можуть бути запропоновані вихователем або самостійно обрані дитиною.
- Слід запропонувати дитині структуру побудови розповіді: спочатку назвати свого героя "Я - той - то...", потім описати свій емоційний стан, або настрій, характер, далі передати сприйняття зображеного на картині очима обраного героя, запропонувати рішення проблемної ситуації. Закінчення розповіді - відновлення емоційної рівноваги героя. По закінченні розповіді дитина дає йому назву.

Алгоритм розумових дій

1. Вибрати об'єкт (героя) на картині.
2. Визначити його емоційний стан, настрій або рису характеру.
3. Увійти в образ героя.
4. Описати сприйняття зображеного на картині від імені обраного об'єкта із заданою емоційною характеристикою.
5. Вирішення проблемних ситуацій, що містяться в сюжеті картини.

Примітка. Я не ставлю завдання описувати методику роботи з проблемами в цій роботі. Навчання роботі з проблемними ситуаціями виходить за рамки занять з розвитку мови і вимагає окремого пояснення.

8 етап "Значення характеристика картини"

Мета:

* розвивати розумові дії дітей, що ведуть до пояснення змісту зображеного на картині;

* практикувати в умінні підбирати назву картини, яка б точно відбивала її зміст, за допомогою прислів'їв і приказок;

* підвести дітей до розуміння того, що зміст картини може мати не один сенс.

Базова інформація

Для більш глибокого осмислення змісту картини можна використовувати прислів'я та приказки. Прислів'я та приказки можуть мати прямий й алегоричний сенс. Сенс будь-якого прислів'я, приказки надає можливість по-різному тлумачити його. Тому багатозначність прислів'їв і приказок дозволяє їх використовувати при складанні розповіді по картині будь-якого змісту. Важливо обґрунтувати свій вибір. Зрештою йде відбір найбільш підходящих до змісту даної картини. Зміст розповідей-міркувань дітей з використанням прислів'їв і приказок залежить від їх життєвого досвіду і позицій міркують.

Методика роботи з дітьми

Підготовчий етап включає в себе поглиблену роботу розуміння дітьми прислів'їв і приказок та навчання пояснювати їх. Осмислення змісту картини дітьми будується як гра "Поясни, чому так названа картина?". Її організація заснована на методі "Каталог". Вихователем готуються аркуші паперу, на яких написані різні прислів'я та приказки. Вводиться правило: висмикни записку, прочитай текст (читає вихователь або вміють читати діти), поясни, чому так назвали картину?

Наступна гра "Знайди найвдалішу назва картини". Дитині пропонують згадати кілька прислів'їв та приказок, вибрати одну-дві найбільш підходящих до змісту картини, пояснити свій вибір. Особливу

увагу тут приділяється логічним зв'язках в тексті. У результаті виходить розповідь - міркування.

Поради педагогам

- На початковому етапі використовується не більше п'яти прислів'їв різної тематики, йде колективне обговорення кожній.
- На наступному етапі береться більша кількість прислів'їв та приказок, йде колективне обговорення, для назви картини вибираються найбільш вдалі.
- На третьому етапі дитина самостійно вибирає назву картини, представлену у вигляді прислів'я та приказки.
- Четвертий етап роботи: дитина складає розповідь за сюжетом картини згідно вибраного прислів'я та приказки.
- На заключному етапі звучать різні розповіді по одній картині залежно від вибраних для їх назви прислів'їв та приказок.

Алгоритм розумових дій при передачі сенсу картини

1. Вибір прислів'я та приказки.
2. Представити зміст картини через призму обраного прислів'я та приказки.
3. Пояснення-міркування дитини, чому ця приказка може бути назвою картини.
4. Цілісна розповідь за сюжетом картини згідно прислів'я та приказки.

9 етап "Складання розповідей-фантазій"

Мета:

* вчити дітей перетворювати зміст картини за допомогою типових прийомів фантазування;

* вчити дітей складати оповідання фантастичного змісту.

Базова інформація

Для створення фантастичних оповідань по картині слід знати основні прийоми фантазування:

* "Збільшення - зменшення" (перетворення розміру, форми, кольору, зміна ступеня прояву будь-якої властивості об'єкта);

* "Поділ-об'єднання" (поділ об'єктів на частини, об'єднання їх у іншій послідовності або обміну об'єктами своїх частин);

* "Пожвавлення-скам'яніння" (об'єкт наділяється властивостями динаміки або статичності);

* "Спеціалізація - універсалізація" (розширення або обмеження ресурсів об'єкта);

* "Навпаки" (придбання об'єктом інверсних властивостей);

* "Прискорення - уповільнення" (зупинка тих чи інших процесів, збільшення їх швидкості, переміщення об'єкту в часі та ін.).

Використовуючи дані прийоми, можна перетворити будь-який об'єкт на картині, або змінити його частини, поміняти місце знаходження. Складається оповідання, в якому головною ідеєю є узгодження незвичайного (фантастичного) об'єкта з навколишнім світом.

Методика роботи з дітьми

Для навчання дітей складанню розповідей по картині використовується ігровий прийом "Прийшов в гості чарівник...".

Запрошуються чарівники:

1. Чарівник Збільшення-Зменшення (дитина вибирає об'єкт, його властивості і виробляє їх фантастичне перетворення).

2. Чарівник Поділу-Об'єднання (вибраний об'єкт дробиться на частини і переплутується по структурі, або змінюється своїми частинами з іншими об'єктами).

3. Чарівник Пожвавлення-скам'яніння (вибраний об'єкт, або його частина стають рухомими або, навпаки, позбавляються можливості переміщатися в просторі).

4. Чарівник Мозу Все – Мозу Тільки (об'єкт наділяється необмеженими можливостями або обмежується у своїх властивостях).

5. Чарівник Навпаки (у об'єкта виявляється будь-яка властивість і змінюється на протилежну).

6. Чарівник Часу (цей чарівник багатофункціональний і передбачає перетворення тимчасових процесів: Чарівник Прискорення-Уповільнення, чарівник Зворотного Часу, чарівник Переплутування Часу, чарівник Зупинки Часу, Машина Часу, Дзеркало Часу).

Вихователь пропонує дітям вибрати одне з перетворень об'єкта і відповісти на питання:

* Що відбувається з цим об'єктом?

* Які відчуття він відчуває?

* Як він тепер сприймає навколишній світ?

* Як навколишній світ відноситься до перетвореному об'єкту?

* Які позитивні і негативні наслідки перетворень?

* Які проблеми виникають у об'єкта з навколишнім світом?

* Як фантастичний об'єкт може допомогти вирішити проблеми навколишніх об'єктів?

* Як оточення може узгоджуватися із зміненим об'єктом?

Запропонувати дітям скласти розповідь за результатами обговорення.

Наприклад: Картина "Кішка з кошенятами". Розповідь-фантазія про клубок ниток, з якими грало кошеня. Складено двома дітьми сьомого року життя.

"Клубок, який навчився літати"

Жив був клубочок ниток. Він був круглим і синім. Лежав у кошику, і ніхто його не чіпав. Одного разу прийшли кошенята, звалили кошик, і він впав і покотився. Кошеня Рижик став ним грати. Боляче стало клубочку, і він вирішив попросити у чарівника Об'єднання крильця. Тільки Рижик хотів цапками схопити клубок, як той злетів і став під стелею літати. Здивувалося кошеня, немає, всі кошенята і кішка стали дивитися, як літає клубок. А лампа сказала: "Що ти тут літаєш, згоріти можеш". Клубок літав до вечора. Кошенята лягли спати, а клубочок в кошик заліз. Тільки після цього лампа вклучилася, і він не згорів".

Поради вихователям

- Прийоми фантазування повинні бути добре знайомі дітям. Вони повинні знати можливості кожного "Чарівника".
- Коли оголошується фантастичне перетворення, то вибирається спочатку об'єкт або його частина, запрошується "Чарівник", відбувається перетворення, а потім об'єкт з незвичайним властивістю описується.
- Доцільно провести серію занять по одній картині з поступовим додаванням нових прийомів фантазування. Фантастичні оповідання-замальовки складаються колективно.
- Надалі необхідно диференціювати завдання, розподіливши чарівників між дітьми і запропонувавши скласти самостійно або командами розповіді фантастичного плану.

- Можна інсценувати з дітьми придумані розповіді або оформити книжки з їх текстами.

Алгоритм розумових дій при складанні розповідей-фантазій

1. Вибрати об'єкт, зображений на картині, або його частину.
2. Запросити одного з Чарівників.
3. Перетворити об'єкт або його частину.
4. Скласти фантастичне оповідання.

10 етап "Складання казок морально-етичного характеру"

Мета:

- * навчати дітей прийомам складання текстів морально-етичного плану за мотивами змісту картини;
- * вчити виводити мораль з складеного тексту казки.

Базова інформація

Для складання морально-етичної казки по картині необхідно визначити місце, де будуть розгортатися події, і позначити його одним словом. *Наприклад:* газон біля лісу.

Далі перераховуються об'єкти, зображені на картині, як правило, неживого плану. *Наприклад:* ялинка, калюжа, прутик, трава, квіти.... Об'єкти наділяються властивостями або рисами характеру людини. *Наприклад:* ялинка - мудра, калюжа - грязнуля, прутик - трудівник, трава - байдужа, квіти - балакучі...

Йде опис життя об'єктів у визначеному місці. Відбувається випадок - поява незвичайного об'єкта або природного явища. *Наприклад:* в калюжу впав м'яч.

Складається текст, в якому особливе значення мають монологи кожного олюдненого об'єкта по відношенню до Випадку.

Кожен герой казки висловлює своє ставлення до Випадку, що є підставою для позначення його характеру, моральних якостей.

Виводиться мораль, яка вкладається в уста мудрого об'єкта. Складається підсумковий текст казки і придумується її назва.

Методика роботи з дітьми

- * Запропонувати дітям скласти казку по картині.
- * Визначити і назвати місце, де будуть розгортатися події. Назвати героїв казки.
- * Наділити вибрані об'єкти властивостями або рисами характеру людини.
- * Запропонувати дітям зробити мовну замальовку, що стосується початку казки (хто і де жив, який він був).
- * Оголосити Випадок (поява незвичайного предмета, явище природи), який призводить до конфліктної ситуації.
- * Продовження складання тексту опису відносин героїв казки згідно їх особистісної характеристики.
- * Обговорення думок кожного героя.
- * Проголошення моралі мудрим об'єктом. Опис вирішення конфліктної ситуації на основі цієї моралі.
- * Придумування назви казки.

Наприклад:

"Історія на галявині"

"На одній галявині біля лісу жили-були балакучі Квіти, байдужа Трава, Прутик- трудівник і грязнуля Калюжа. Далеко росла дуже розумна Ялинка. Вона дивилася навколо і багато думала.

Квіти весь час говорили про щось, їх байдуже слухали Травинки. Одному прутіку не було коли слухати балаканину Квітів, тому що він

весь час знаходив якусь справу. Брудна Калюжа дивилася на все і раділа своєму бруду. Мудра Ялінка все думала і мовчала. Так вони й жили.

Одного разу в Калюжу впав красивий гумовий М'яч. Він відразу забруднився. "Ура! - закричала Калюжа, - він теж став таким же брудним як я!"

"А нам все одно, що М'яч в Калюжу стрибнув. Головне, щоб до нас не потрапив!", - сказала байдужа Трава.

Квіти не переставали базікати і говорили всяку нісенітницю.

Ніхто не поспівчував М'ячику, крім Прутика. Він став швидко-швидко розганяти воду, і М'ячик до краю Калюжі став підпливати.

Ялінка все це бачила здалеку і стала розгойдуватися з боку в бік, щоб вітер допоміг М'ячу з Калюжі вибратися, адже вона знала: "Допомагаєш іншим у біді, і тобі допоможуть!"

Поради педагогам

- Слід уточнити знання дітей про різноманітні моральні якості і риси характеру людини, потім обіграти їх за допомогою прийомів емпатії, використовуючи міміка, жести і інші виразні засоби.
- Давати можливість дітям у процесі виробництва казки включати прийоми театралізації.
- При позначенні героїв казки доцільно використовувати прийоми моделювання (схематичне позначення об'єктів і буквене позначення рис характеру).
- Від колективного творення казки (за допомогою "мозкового штурму") необхідно переходити до індивідуального письменництва.

- При колективному творі кожній дитині пропонується придумати власну назву казки і повідомити її педагогу по секрету. Вихователь записує назву казок, потім оголошує конкурс назв.
- За мотивами казки можна запропонувати дітям зробити малюнки або організувати театральне дійство.

Алгоритм розумових дій

1. Визначити місце подій.
2. Вибрати героїв, наділити їх людськими властивостями або характеристиками.
3. Оголосити Випадок.
4. Скласти текст казки.
5. Придумати назву казки.

11 етап "Складання римованих текстів по картині"

Мета:

- * познайомити дітей з моделями складання римованих текстів.
- * формувати уміння складати римований текст за змістом картин.

Базова інформація

Для складання римованих текстів за змістом картини необхідно обговорити з дітьми ознаки вибраного об'єкта, його зв'язку, місце дії і самі дії. Як об'єкт може виступати не тільки центральний або другорядний об'єкт, але і узагальнене поняття. *Наприклад:* діти..., родина..., посуд... Дії об'єкта можуть бути як реальні, так і передбачувані.

Слова у висловлюваннях повинні римуватися.

Можливі варіанти створення віршованого тексту. Він може починатися зі слів "Якщо ці хтось...вони чогось...", "Хтось був такий-то і здійснював він-те...", "Хтось був такий-то і здійснював він-той, бо був такий-то..."

Оцінка ступеня успішності створеного тексту визначається не тільки якістю рими, але і рівнем інтерпретації змісту картини.

Методика роботи з дітьми

Робота повинна будуватися у певній послідовності.

Спочатку з дітьми проводиться гра, в якій підбираються іменник, прикметник, дієслова, які римуються між собою до змісту картини.

Потім педагог спонукає дітей становити дворядкові фрази, які римуються.

На останньому етапі створення повного віршованого тексту за змістом картини відповідно запропонованого алгоритму.

Поради педагогам

- Запам'ятовуючи або читаючи дітям вірші, проводити їх аналіз.
- Частіше включати в педагогічний процес гри по складанню рими.
- На заняттях з розвитку мовлення проводити з дітьми лексичні вправи по підбору ознак, дій з метою активізації у промові прикметників та дієслів.
- Доцільно повертатися до складених дітьми римованих текстів з метою їх модифікації.

Алгоритм розумових дій при складанні римованих текстів

1. Вибір об'єкта, визначення його властивостей, дій і місця розгортання подій.

2. Підбір слів, які римуються між собою

3. Робота за алгоритмами створення віршованого тексту.

У висновку роботи виразне читання тексту.

АНАЛІЗ КАРТИНИ ЯК ЦІЛІСНОЇ СИСТЕМИ

Проблема навчання обдарованих дошкільнят творчому розповіданню стає реально розв'язуваною, якщо педагог при пред'явленні будь-якої нової картини відпрацьовує розумові операції дітей з аналізу картини як цілісної системи, а її об'єктів як складових частин цієї системи.

МОДЕЛЬ РОБОТИ ЗА КАРТИНОЮ ЯК ЦІЛІСНОЇ СИСТЕМИ

* Виділення об'єктів, зображених на картині.

- * Встановлення взаємозв'язків між об'єктами.
- * Характеристика об'єктів (активізується досвід сприйняття об'єктів різними органами відчуттів).
- * Опис зображеного на картині засобами символічної аналогії (порівняння, метафори).
- * Представлення про об'єкти в рамках всього часу їх існування (до моменту зображення на картині і після).
- * Опис місцезнаходження об'єктів на картині.
- * Представлення себе на картині як одного з об'єктів.
- * Пошуки багатозначності сенсу сюжету картини.
- * Складання творчих текстів за допомогою прийомів фантастичного перетворення об'єктів на картині.
- * Створення казок морально-етичного плану за мотивами зображеного на картині.
- * Складання римованих текстів за змістом картини.

ОСНОВНІ ОПЕРАЦІЇ АНАЛІЗУ ОБ'ЄКТА КАРТИНИ

- * Вибір основної (можливої) функції об'єкта.
- * Перерахування складових елементів об'єкта його частин.
- * Позначення мережі взаємозв'язків даного об'єкта з іншими об'єктами, зображеними на картині.
- * Представлення можливих змін даного об'єкта в часі.
- * Виявлення ознак об'єкта, підбір об'єктів зі схожими ознаками.

Для більш ефективного засвоєння дітьми алгоритмів організації творчої мовленнєвої діяльності по картині, доцільно проводити описані нижче ігри і творчі завдання.

Ігри та творчі завдання для освоєння алгоритмів роботи з картиною

Назва гри, мета	Методичні рекомендації
Ігри з "підзорної трубою" Вчити дітей виділяти об'єкти, зображених на картині.	Дітям пропонується картина для розглядання та альбомний лист для імітації підзорної труби. <i>Правило:</i> навести вічко підзорної труби на один об'єкт і назвати його. Виграє той, хто перерахує більше об'єктів на картині.
"Ожилі предмети" Розвивати у дітей емпатію, наділяючи об'єкти на картині людськими почуттями, думками, характером.	Ведучий пропонує вибрати об'єкт на картині для обговорення. Діти визначають його характер, розповідають про його можливих вчинках і думках. Наприклад, розглядається пейзаж; діти обирають і характеризують об'єкт - ялина: спокійна, спляча, тихо дихає. Складання мовних замальовок від імені олюдненого об'єкта.
"Чарівний гість" Вчити дітей встановлювати взаємозв'язку між об'єктами, зображеними на картині.	У гості до дітей приходить чарівник Об'єднання і об'єднує два довільно обраних об'єкта. Дітям пропонується пояснити, чому він це зробив, як ці об'єкти можуть бути пов'язані між собою.
"Живі картинки" Вчити дітей орієнтуватися у двовимірному і тривимірному просторі, відповідати розгорнутими реченнями на питання про місцезнаходження об'єкта.	Педагог пропонує дітям перетворитися на конкретні об'єкти на картині, з'ясовує їх місце знаходження. Дітям пропонується змодельовати зображення в тривимірному просторі (наприклад,

	на килимі). Дитина повинна знайти місце свого об'єкту відносно інших об'єктів, зображених на картині, і скласти зв'язну розповідь про його місцезнаходження.
"Так - ні" Вчити дітей просторового орієнтування на картині. Активізувати слова в мові, що позначають просторові орієнтування.	Ведучий загадує об'єкт на картині, а діти за допомогою питань встановлюють його місце перебування. Знайдений об'єкт "оживає" і знаходить собі місце на сцені (тривимірний простір). Завдання дитини: описати розташування об'єкта на картині, а потім на сцені.
"Хто про що говорить?" Вчити дітей становити діалоги від особи об'єктів картини.	Вихователь пропонує вибрати об'єкти і уявити собі, про що вони могли б говорити або думати. Потім діти складають діалоги від особи об'єктів на тему "Хто про що говорить".
До нас прийшов чарівник "Я відчуваю запах" Вчити представляти можливі запахи і передавати свої подання в оповіданні. Вихователь пропонує "увійти" до картину і уявити, які запахи там можна відчути, позначити їх словами.	Запропонувати дітям скласти розповідь на тему: "Я відчуваю запахи".
До нас прийшов чарівник "Я відчуваю обличчям і руками" Вчити дітей представляти можливі відчуття від передбачуваного зіткнення з різними об'єктами і передавати їх у промові.	Діти зосереджені на об'єктах картини, їм пропонується знайти і описати передбачувані відчуття від дотику з об'єктами. Запропонувати дітям скласти розповідь на тему: "Я відчуваю обличчям і руками".
До нас прийшов чарівник "Я пробую на смак" Вчити дітей розділяти об'єкти на їстівні - неїстівні для людини і	Діти зосереджені на об'єктах картини, аналізують їх, розподіляючи на їстівні і неїстівні для людини, тієї чи іншої живої

живих об'єктів, зображених на картині. Спонукає передавати у промові смакові характеристики об'єктів.	істоти, зображеної на картині. Згадують або пропонують ті чи інші смакові відчуття.
"Що було, що буде?" Вчити дітей представляти минуле і майбутнє об'єкта і складати зв'язну розповідь про це.	Ведучий вибирає об'єкт, пропонує граючим покататися на Машині часу і розповісти про те, що було з ним у минулому і що, можливо, буде в майбутньому.
"В гості прийшли Чарівники Часу" Вчити дітей представляти минуле і майбутнє об'єкта і складати зв'язну розповідь про нього. Вчити дітей фантастичним перетворень властивостей часу.	Вихователь пропонує запросити в гості Чарівників Часу. Діти обирають собі будь-який об'єкт, називають конкретного чарівника і описують, що може статися в результаті впливу чарівника на об'єкт. <i>Наприклад:</i> прийшов Чарівник Швидких Хвилин в картину "Кішка з кошенятами" і доторкнувся до молока в блюдці - господиня налила його нещодавно, а воно вже скисло. Обговорити ситуацію.

Додаток 4

РОЗДІЛ 4. НАВЧАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ СКЛАДАННЮ ТЕКСТІВ КАЗКОВОГО ЗМІСТУ

Сучасними програмами виховання і навчання дітей дошкільного віку передбачена робота з текстами казкового змісту. В основному це аналіз текстів казок, його переказ, та складання нових казок на основі зміни відомих. Діти відчують величезний інтерес до твору казок. Для того, щоб навчити дитину складати казку, не порушуючи її індивідуальних здібностей, необхідно познайомити її з моделями, на основі яких складається текст. Модель казки - це високий рівень абстракції. Це та основа, на яку нарощується самостійно зроблений зміст.

Необхідно розібратися, чим же відрізняється казка від будь-якого іншого літературного тексту.

Загальна характеристика текстів казкового типу

Головна відмітна особливість казки - це її метафоричність, тобто відображення життєвого досвіду людей за допомогою прийомів символічної аналогії.

Як правило, казка тримається на будь-якому життєвому правилі (або декількох правилах). Тим самим визначається тема казки.

Відмітною особливістю носіїв казки є якась фантастичність. Це можуть бути чарівні предмети або герої з незвичайними властивостями. Це герої, їхні вчинки, дії в певному місці, часі

Порушення об'єктивних законів природи, з одного боку, є мотивом, що дозволяє зацікавити і утримати увагу слухача або читача. З іншого боку, фантастичні властивості об'єктів дозволяють не прямо, а опосередковано узагальнити і вивести деякі поняття як частина загальної моралі. Тому в казці устами героя можуть бути вкладені життєві правила,

повчання, мудрість, накопичені людством. І ця повчальність виглядає досить природно, ненав'язливо.

Незвичність, абстрагованість таких ознак, як час і місце, впливає на уяву слухача і в той же час показує якусь універсальність життєвого правила, яке було, є і буде досить довго діяти. Тому в казці часто зустрічаються такі слова, як "Де в тридесятому царстві", "В одному селі" (невідомо який), "Далеко звідси", "За тридев'ять земель", і час "В стародавні часи", "У далекому минулому" або "Одного разу", які дозволяють не прив'язуватися до конкретного часу і місця.

Третьою особливістю казкового тексту є такі виразні засоби як повтори в діях, наявність заклинань. До виразних засобів можна віднести і гіперболізацію будь-якої ознаки. Якщо Царівна прекрасна, то вона прекрасна у всіх відносинах. А якщо герой - злодій, то це властивість також доведено до крайності. Як виразних засобів виступають віршовані тексти, примовки, які грають не лише роль емоційного забарвлення казкового тексту, але і виступають як особливість у промові, властива тільки таким текстів.

Досить чітко прописані традиції початку казки і закінчення, виражені в образних словосполученнях. Це слова, які дозволяють мінімізувати час (довго - коротко) або відстань (не далеко не близько).

Навчати дітей твору казок можливо з допомогою моделей. Як підготовчої роботи по засвоєнню дітьми моделей складання казок є їх навчання схематизації.

Для того, щоб діти мали можливість самостійно складати казку, я навчаю їх записувати схемами придуманий текст. Запис тексту знайомих казок проводжу на смужці паперу простим олівцем або ручкою зліва

направо. При такому записі схеми, зображені дитиною, не повинні мати багато деталей; дію до дії додається через стрілку.

Робота з навчання дошкільників складанню текстів казкового змісту в умовах дитячого садка повинна бути організована за двома **напрямками:**

1. Це ігри та творчі завдання, що дозволяють дитині засвоїти різні варіанти дій і взаємодій героїв, побачити необмежені можливості створення образів та їх характеристик, дізнатися, що казка може бути розгорнута в будь-якому місці і в будь-який час. На цьому етапі діти пізнають виразні засоби казкового тексту. Діти вчаться робити фантастичні перетворення реальних об'єктів за допомогою типових прийомів фантазування (ТПФ).

2. Створення педагогічних умов для засвоєння дітьми деяких моделей складання казок:

- * модель складання казки за допомогою методу "Каталогу",
- * модель складання казки за допомогою методу "Морфологічного аналізу",
- * модель складання казки за допомогою методу "Системного оператора",
- * модель складання казки за допомогою ТПФ,
- * модель складання казки за допомогою методу "Чарівного трикутника".

Метод Каталогу виконує функцію підготовки дитини до засвоєння більш складних моделей. Рекомендується перш навчити дітей за цим методом складати текст, що відображає боротьбу добра і зла в певному місці і часу, що має позитивний результат, потім переходити до інших моделей.

На основі морфологічного аналізу виділяється модель складання казки динамічного типу.

На основі системного оператора - модель казки описового типу, зі зміною ознак об'єктів у часі.

Казка морально-етичного типу створюється на основі прийомів ТПФ.

В основі конфліктного типу казки лежить метод "Чарівний трикутник" (вепольний аналіз).

Робота з дітьми по створенню казок повинна носити спочатку колективний характер, потім підгруповий, потім діти складають текст удвох або втрох. Далі дитина сама складає казку за певною моделлю.

Ігри та творчі завдання з підготовки дітей до складання текстів казкового змісту

Назва гри і мета	Зміст та методичні рекомендації
"Назви героя" Мета: вчити дітей об'єднувати героїв за заданою ознакою	Вихователь називає якийсь образ, а діти повинні знайти конкретних героїв з інших казок <i>Наприклад:</i> Назвіть мені героїв-дівчаток (Герда з "Сніжної Королеви", Женья з "Квітка-семиквітка". Висновок: героями казки може бути дівчинка, але вона повинна бути особливою, зі своїми конкретними властивостями і діями.
"Дії героя" Мета: Вчити дітей перераховувати всі можливі дії будь-якого казкового героя. Вчити дітей проводити аналогії в діях героїв різних казок.	Вихователь пропонує героя з казки. Наприклад: Коза з казки "Вовк и семеро козенят". Просить дітей назвати всі дії кози. Умови: говорити тільки дієсловами. Наприклад: жила- була, ходила, карала, співала і т.д. Далі вихователь пропонує згадати героїв, які виконували б ці ж дії в інших казках.

	При утрудненні дітей вихователь користується текстом, зачитують фрагменти казок.
"Чарівник" Мета: Вчити дітей наділяти фантастичними властивостями реальні предмети	Вихователь пропонує пограти в чарівників за допомогою кілець Луллія. На 1 кільці - зображення звичайних предметів, на 2-ому - чарівники (ТПФ). Діти розкручують кола, виділяють сектор і розповідають про те чарівництво, якої навчився предмет. Розповідь доповнюється практичним значенням чарівництва, дається оцінка, кому від нього добре чи погано. <i>Наприклад:</i> Синичка на колі зустрілася із Чарівником скам'яніння: "Пташка літає місце, куди вона сяде, стає кам'яним. Це добре, якщо пташка сяде на руки хлопчиськові, який стріляє з рогатки й погано, якщо вона сяде на зростаючу квітка". Висновок: у казці чарівним може бути будь-який предмет. Чари можуть приносити добро і зло.
"Десь, хтось..." Вчити дітей представляти об'єкт в будь-якому місці і скласти про нього невеликий сюжет казкового змісту.	Робота йде або на морфотаблиці, або з кільцями Луллія. Вихователь на одній частині викладає картки із зображенням героїв, на другій - з зображенням місця, де це може відбуватися. Перетин об'єкта і місця дозволяє дитині уявити казкову ситуацію і стимулює її творчість. <i>Наприклад:</i> як Іванушка потрапив в підземелля. Як він буде звідти вибиратися, хто йому може допомогти і т.д.
"Парад чарівників часу" Мета: Вчити дітей перетворювати об'єкт за допомогою зміни властивостей часу	Вихователь показує чарівний годинник, на цифрах якого сидять різні чарівники часу. На стрілці годинника міститься картинка із зображенням будь-якого об'єкта. Дитина розкручує стрілку, зазначений Чарівник перетворює об'єкт.

	<i>Наприклад:</i> Бабка зустрілася із Чарівником Зупинки Часу. Вона буде вічно енергійною, молодію, навіть через багато сотень років.
"Чарівники Вуха, Ніс, Рука і Очей" Мета: вчити дітей представляти відчуття, які можна отримати за допомогою різних аналізаторів.	Вихователь по черзі показує картинки із зображенням органів відчуттів і пропонує за їх допомогою відвідати якусь казку. <i>Наприклад:</i> З чарівним Носом діти потрапили в кімнату Наф-Нафа, коли він відкрив кришку котла. Діти розповідають про те, що вони відчули запах сажі, вовни вовка, киплячої води. Далі в цей же сюжет запрошується Чарівник Очей (діти бачать те, що не описано в казці), Чарівник Вуха (подання можливих звуків, озвучування думок), Чарівник Рука (опис відчуттів, які виникли б у дітей, якщо б вони торкатися руками до гарячого котла або мокрого носа поросят.
"Казкові слова" Мета: вчити дітей перераховувати різні варіанти слів і словосполучень по заданому ознакою.	Вихователь пропонує дітям згадати і сказати всі заклинання, які вони знають в казках (Сім-Сім, відкрий двері", Сивка-бурка... і т.д.) потім перерахувати всі слова, з яких починається казка (Одного разу у деякому царстві, в стародавні часи...і т.д.).
"У якій казці?" Мета: вчити дітей знаходити казкові тексти, які б вчили якому-небудь життєвому правилу	Вихователь називає прислів'я, приказку або яке-небудь життєве правило, діти повинні згадати казки, які цьому вчать. <i>Наприклад :</i> Вихователь каже "Не май сто рублів, а май сто друзів". Діти згадують, як Герда за допомогою інших героїв знайшла Кая, а гроші принцеси їй в цьому не допомогли.

Складання казок за допомогою методу "Каталогу"

Метод розроблений професором Берлінського університету Е.Кунце в 1932 році. Його суть в застосуванні до синтезу казок: побудова

пов'язаного тексту казкового змісту здійснюється за допомогою довільно обраних носіїв (героїв, предметів, дій і т.д.). Метод створений для зняття психологічного інерції і стереотипів у придумуванні казкових героїв, їх дій і описання місця подій.

Мета: навчити дитину пов'язувати в єдину сюжетну лінію випадково вибрані об'єкти, сформувати вміння складати казковий текст моделі, в якій присутні два героя (позитивний і негативний), що мають свої цілі; їх друзі, які допомагають ці цілі досягти; певне місце.

Алгоритм побудови тренінгу

1. Невеликій групі дітей пропонується створити казку (історію) за допомогою якої-небудь книжки.

2. Ведучий ставить запитання дітям, відповідь на яке дитина знаходить, вказавши слово на відкритій сторінці виділеного тексту.

3. Відповіді, "знайдені" в книзі, поступово збираються в єдину сюжетну лінію.

4. Коли казка складена, діти придумують їй назву і переказують.

5. Вихователь просить дітей згадати, на які питання вони відповідали за допомогою книги (виведення алгоритму питань).

6. Продуктивна діяльність дітей за придуманим сюжетом: малювання, ліплення, аплікація, конструювання або схематизація (запис дій казки за допомогою схем).

7. Попросити дітей ввечері розповісти вдома придуману казку.

8. Через деякий час вихователь пропонує дітям навчити кого-небудь з дітей згадати питання, з яких складається казковий текст.

Методичні рекомендації

Даний метод можна використовувати вже в роботі з трирічними дітьми. Об'єкти можуть бути заховані в "Чудовому мішечку" (іграшки або картинки).

Починаючи з п'яти років об'єкти можна вибирати в книгах. Книги повинні бути незнайомі дітям.

Орієнтовний ланцюжок питань для дітей 3-х років:

- Жив-був... Хто?
- З ким він дружив?
- Прийшов злий... Хто?
- Хто допоміг друзям врятуватися?

Поступово ланцюжок питань збільшується, і шестирічним дітям задаються приблизно наступні питання:

- Жив-був... Хто? Який він був? (Яке добро умів робити?)
- Пішов гуляти (подорожувати, дивитися...)... Куди?
- Зустрів кого злого? Яке зло цей негативний герой всім заподіював?

- Був у нашого героя друг. Хто? Який він був? Як він міг допомогти головному героєві? Що стало зі злим героєм?

- Де наші друзі стали жити?
- Що стали робити?

(Питання складені на основі адаптованого алгоритму казок В.Я. Проппа).

Правила пошуку відповіді на питання:

* Задається питання дітям. Наприклад: "Жив-хто?"

* Ведучий відкриває книгу на будь-якій сторінці і пропонує дитині вказати пальцем на будь-яке слово (наприклад: "Жив-був... олівець!") Значить, історія буде про олівець, який потрапив в бід.

* Наступна "відповідь" на питання шукається на будь-якій іншій сторінці.

* Якщо за сюжетом повинен бути іменник або дієслово, а дитина вказав на іншу частину мови, педагогу необхідно переробити слово в потрібну частину мови, або знайти інше на цьому ж рядку.

Під час роботи з книгою діти можуть втрачати інтерес до творчості. Для зняття цього ефекту необхідно:

* "Збирати" сюжет у швидкому темпі.

* Емоційно реагувати на кожну знайдену" відповідь (здивування, радість, жах і т.д.).

* Використовувати прийоми драматизації.

* Припинити шукати "відповіді" в книзі, а придумувати разом з дітьми закінчення історії, використовуючи елементи "мозкового штурму".

По мірі використання даного методу слід прагнути до того, щоб діти самостійно робили зв'язки довільно обраних "відповідей" і відновлювали послідовність питань.

Іноді роль ведучого бере на себе дитина. Сама ставить питання і "читає" на них відповідь. Вихователь здійснює функцію контролера.

Час від часу рекомендується згадувати складені історії і розповідати їх так, як роблять це артисти-казкарі. Спочатку це робить вихователь, а потім і самі діти.

Складання казок динамічного типу

Мета: створити педагогічні умови для засвоєння моделі казки динамічного типу. У такій казці один або декілька об'єктів здійснюють дії з певною метою, при цьому взаємодіючи з різним оточенням, яке по-різному реагує на дії героїв. Герой повинен робити висновки,

коригувати свою поведінку, набиратися досвіду, в результаті чого йде досягнення мети і зміна ставлення оточуючих. Якщо ж герої не змінюються і не роблять висновків, то це закінчується плачевно для самих героїв.

Базовий алгоритм складання казки

1. Вибирається наскрізний герой (герої).
2. Описуються їх властивості, мотиви і цілі.
3. Герої здійснюють дії для досягнення мети і зустрічаються при цьому з іншими об'єктами.
4. Послідовно за кожною взаємодією фіксуються зміни головного героя, йде опис реакції інших об'єктів при взаємодії з героєм.
5. Підсумок - зміна героя (героїв) і висновок життєвого правила.
6. Придумується назва казки і складаються правила її творіння.

Методичні рекомендації (робота з чарівною доріжкою).

На дошці вихователь малює казкову доріжку і позначає 3-4 комірки на її горизонталі

Наприклад:

Дівчинка Олена/ магазин/ ліс /дитячий сад

Позначається наскрізний герой (дівчинка Оленка), йому дається характеристика (дівчинка вміла красиво розповідати вірші) та мета діяльності (хотіла всіх навчити це робити). Послідовно йде обговорення реалізації цієї діяльності: кого хотіла навчити, де (у магазині, в лісі, у дитячому садку) і як у неї це вийшло. Висновок правила: навіть якщо ти щось вмієш робити, то потрібно вчити того, хто цього хоче навчитися, для цього потрібно знати місце і час.

Головним героєм казки може бути якесь людське почуття (любов, ненависть, заздрість, страх), яке подорожує по світу з якої метою. Висновок життєвого правила залежить від стратегії творіння.

Якщо подорожує герой з негативними якостями, то в результаті взаємодії з іншими героями він може перевиховатися, або залишитися на самоті, сам себе покарати. Таке закінчення типово для даного типу казок.

Складання казок описового типу

У казках, створених людством, можна виділити модель текстів, у яких є досить докладний опис життя героя, його зміна в часі. У героя має бути дитинство, в якому закладаються основи подальшого життя. А в зрілому віці героя описуються випадки його випробування на стійкість, витривалість. З цього можна зробити висновки, що такі казки показують: ніколи нічого не буває просто так, все має досить чітку причинно-наслідковий зв'язок.

Модель казки-опису найкращим чином відпрацьовується на "чудовому екрані" (системному операторі):

Місце, де герой навчався справі	Місце, де здійснює герой свою справу	Місце, в якому є перешкода дій героя
Герой у дитинстві, який навчається цій справі	Герой і його головна справа	Герой, який протистоїть зовнішнім обставинам, що

		заважають йому робити свою справу.
Риси характеру, якості особистості й уміння героя в дитинстві	Риси характеру, якості особистості й уміння героя при виконанні головної справи	Риси характеру, якості особистості (зміна їх) і уміння героя при взаємодії з оточенням

Мета: освоєння дітьми моделі казки описового типу (герой повинен чомусь навчитися в дитинстві, в зрілому віці удосконалювати свою майстерність, протистояти при цьому зовнішнім обставинам, які заважають його діяльності).

Казка-опис, побудована за цією методикою, дозволяє закласти перші уявлення про якість і стиль життя творчої особистості, описаних в Теорії розвитку творчої особистості (ТРТО).

Базовий алгоритм

1. Вибір будь-якого героя в дитячому віці.
2. Опис його захоплення, впливу найближчого оточення, в результаті чого у героя з'являється інтерес до будь-якої діяльності і бажання цим займатися.
3. Опис становлення дорослої людини, який добре робить свою справу.
4. Псування будь-якої справи героя.
5. Рішення творчих завдань героя.
6. Продовження головної справи.
7. Висновок життєвого правила, пов'язаного з цілеспрямованістю, наполегливістю, подолання труднощів.
8. Назва казки і відтворення кроків її створення.

Методичні рекомендації

Рекомендується проаналізувати знайомі казки: чим герой захоплювався раніше і як це впливає на сьогодишню його справу. Якщо у казках неявно прописано дитинство героя, то необхідно його домислити і скласти невелику розповідь.

Приклад1: Наф-Наф та його дитинство. У кого він навчився бути таким працьовитим і розумним.

Приклад 2: Ким стане в майбутньому Вітя, якщо він зараз вже винахідливий і сміливо бореться зі злими силами (Новорічні пригоди Маші і Віті).

Перші казки описів найкраще становити про знайомих казкових героїв.

Приклад: Історія про Бабу Ягу.

Одного разу в одному місті жила маленька дівчинка. Звали її Гая. Вона завжди була примхлива, жадібна, відбирала іграшки в інших дітей в пісочниці. Вона не слухалася маму і тата, робила все на зло. Одного разу мама приготувала смачний обід на день народження Даї, дівчинка все з'їла сама і нікого не пригостила. Мама з татом і гості образилися. Вони стали казати їй, що так робити не можна. Гая топала ногами, кричала, плакала і втекла з будинку в ліс. Там вона збудувала собі хатинку і стала в ній жити. Коли дівчинка піросла, вона стала робити капості. Звірята весь час відганяли її від себе, тому вона пішла далеко в глухий ліс, де не було дітей, а були тільки сови. Вона забула, як її звуть, тому придумала собі нове ім'я - Яга. Так вона жила дуже довго, багато всього поганого робила, вона не любила нікого, і ніхто її не любив. Одного разу в лісі вирішили побудувати гарне місто. Прийшли будівельники і побачили, що стоїть хатинка, вся в інтернеті. Поки Баба Яга ходила-блукала по лісі, вони її будинок відремонтували, посадили квіти, прибрали сміття. Коли

Баба Яга підійшла до дому, то вона його не впізнала, їй стало соромно брудною заходити в такий будинок, тому вона помилася, причесалась, одягла нове плаття і пішла доглядати за квітами. Тут вона згадала своє ім'я, і написала на будинку "Тут живе Гая Іванівна". Іноді вона згадувала про свої погані справи, але робити їх більше не робила, тому що навколо будувалося красиве місто, і це її тішило.

Головним героєм описових казок може бути людина, що володіє якимсь ремеслом. *Наприклад*: Іванко, який вміє плести добре кошика.

Розробка сюжету йде наступним чином:

У будинку є дідусь, який дуже добре вмів плести кошика Будинок біля річки, де поряд ростуть верби Будинок, річка і верби, замордовані злим Суховеем

Хлопчик Ваня, інтерес до діяльності діда Іванушка Плете кошика Іван рятує дерева

Допомога дідові, любов до нього, Працьовитість, уважність завзятість, сильні міцні руки, добре серце Бійцівські якості (боротьба з Суховеем)

Очікувані результати

Діти освоюють модель описового типу казки, в якій основними життєвими правил є:

1. Для того, щоб робити будь-яка справа, потрібні певні властивості особистості або риси характеру.

2. Властивості людини закладаються в дитинстві під впливом кого-небудь або чого-небудь.

3. Коли людина робить будь-яка справа, то йому можуть заважати зовнішні обставини, і він повинен уміти протистояти їм і відстоювати свої інтереси.

Складання казок морально-етичного типу

Є група казок, яка має яскраво виражену етичну спрямованість: у тексті казок дуже явно простежується життєве правило, виражене у прислів'ї або приказці. Існують казки, схожі на байки, але тільки текст у них не римований ("Суп із сокири", "Вершки і корінці" "Лисиця і журавель"). Для того, щоб навчити дошкільнят складати такі казки, необхідно познайомити їх з моделлю текстів цього типу.

Мета: освоєння дітьми моделі складання казок морально-етичного плану.

Базовий алгоритм

1. Визначається місце, де будуть розгортатися події, це місце позначається якихось словом. *Наприклад:* кухня.

2. Перераховуються неживі об'єкти, типові для цього місця: холодильник, газова плита, фіранки, кран, раковина, ящик з посудом, відро і віник (не більше 7 об'єктів).

3. Об'єкти наділяються властивостями або рисами характеру людини. *Наприклад:* фіранка - байдужа, плита - зла, посуд - балакуча, віник - трудівник, холодильник - мудрий. Наділяти об'єкти потрібно різноплановими характеристиками.

4. Йде опис життя цих об'єктів в даному місці. Всі вони виконують свої функції, їх єдина особливість полягає в тому, що вони вміють думати і відчувати, як люди. *Наприклад:* фіранка закривала кухню від променів сонця, і їй було добре від того, як вона робить свою справу. Плита готувала їжу, але дуже зла, незалежно від того, що вона варила або розігрівала. Трудівник віник любив робити свою справу, і йому не вистачало часу на порожні розмови. Холодильник охолоджував продукти, але при цьому філософськи ставився до навколишнього світу.

5. Описується Випадок (опис появи Випадку починається зі слова "І ось одного разу...."). *Наприклад*: Поява незвичайного об'єкта (футбольний м'яч, який залітає в розбите вікно).

6. Складається текст від імені кожного героя (у вигляді *монологу*) по відношенню до Випадку. *Наприклад*: Зла плита: "І так багато тут всіх зібралося, і ще один примчав. Життя немає". Працьовитий віник: "Тепер ще доведеться прибрати скло, що розбилося, але нічого, я і з цим впораюся". Фіранка: "Мені абсолютно байдуже, що тут валяється м'яч чи розбите скло".

7. Виводяться життєві правила, які вкладається в уста мудрого об'єкта. *Наприклад*: Холодильник дивився на всі події і був готовий дати поради: байдужою завіскою: "Якщо біда трапляється, то не можна бути байдужим, треба допомогти іншому"; трудівникові віника: "Працелюбному і море по коліно"; злій плиті: "Не злися на інших, самій від цього гірше стає".

8. З виведених правил складається загальне, яке б підходило до різних героїв. *Наприклад*: "Якщо біда з кимось станеться, то треба поспішати на допомогу". Або: "Не смійтеся чужій біді - може бути, своя попереду".

9. Придумується назва казки, яке починається одним з наступних способів: "Історія підслухана...", "Історія, яка сталася там-то...", "Як хтось навчався мудрості".

Методичні рекомендації

Попередня робота вихователя зводиться до обговоренню з дітьми прислів'їв та приказок, виявленню особливостей характеру різних героїв.

При підготовці до складання таких текстів необхідно навчити дітей використовувати вигуки, характерні для будь-якої властивості характеру

(О-хо-хо-, говорить про горезвізний настрій героя або його втоми, пирхання - про невдоволення героя, часте хихикання - про недолугої веселості).

Діти повинні бути знайомі з деякими прийомами театральної техніки.

У процесі створення тексту казок доцільно використовувати прийоми емпатії, які дозволяють дитині перетворитися в героя і від його імені скласти текст.

Педагог повинен спонукати дітей вигадувати різноманітні місця, де розгортається діалог таких предметів: казка може відбутися в портфелі (герої - шкільне приладдя), на письмовому столі (герої типові для цього місця), у ванній кімнаті (герої - туалетні приналежності).

Складання казок конфліктного типу

Багато створено людством казок, в яких яскраво виражений конфлікт добра і зла. При цьому посередником у конфлікті є будь-яке чарівництво. Це взаємодія може виглядати як трикутник, вершини якого - герой позитивний, герой негативний і чарівний предмет.

Наприклад: взаємодія Кота в чоботях, Людожера і Чарівної палиці, яка вміє перетворювати в різних звірів.

Основою для складання тексту цієї моделі є вепольний аналіз (автор Г.С. Альтшуллер). Це взаємодія двох об'єктів в певному полі. Посилення однією зі складових (у позитивного героя з'являється один) або ослаблення властивостей (чарівний предмет загубився) веде до загострення конфлікту в казковому сюжеті.

Основне життєве правило, що укладена в текстах казок з явно вираженим конфліктом, це необхідність творчо вирішувати завдання щодо забезпечення рівноваги об'єктів. Якщо ж конфлікт все-таки відбувається,

то його треба вирішувати таким чином, щоб найменшим чином руйнувався навколишній світ.

Мета: навчити дітей створювати тексти казкового змісту, засновані на яскраво вираженій протидії добра і зла.

Добро і зло завжди борються між собою, використовуючи додаткові властивості, взяті у помічників або магічних предметів. Перемога приносить задоволення тільки тоді, коли встановлюється рівновага і найменшим чином страждає протилежна сторона.

Базовий алгоритм

1. На дошці позначається трикутник обирається місце, в якому будуть відбуватися події:

2. Вибирається позитивний герой (Королева природи) та негативний герой (Свистун).

3. Позначаються властивості і дії цих героїв. *Наприклад:* Королева Природи все прикрашала квітами, а Свистун був злим і підступним.

4. Оголошується Чарівництво. *Наприклад:* Чарівна книга часу.

5. Описується взаємодія негативного і позитивного героя за володіння чарівним предметом для реалізації своїх цілей. *Наприклад:* Свистуну потрібна була Чарівна Книга Часу, щоб все псувати, а Королеві Природі щоб все відроджувати.

6. Конфлікт вирішується засобами самих героїв.

7. Придумуються назви казкового тексту.

Методичні рекомендації

Конфліктний тип казки діти починають освоювати через розбір ситуацій, описаних у знайомих казках. *Наприклад:* Алладін, Джафар і Чарівна Лампа ("Чарівна лампа Аладіна"). З дітьми слід обговорювати, яким чином відбувалося вирішення конфліктів у цих казках.

Спонукати дітей вибирати різні варіанти Чарівництва: Чарівне слово, Чарівний предмет та ін.

При складанні текстів казкового змісту важливо використовувати різні мотиви, які дозволили б героям почати свої дії. Цими мотивами можуть керуватися як позитивні герої, так і негативні. Як рекомендацій можна використовувати пропозиції А.А. Нестеренко.

Мотиви	Мета дій
Таємниця	Дізнатися, знайти заховані, встановити істину
Спілкування	Відновити справедливість, домовитися, довести, пояснити, вирішити спір
Допомога	Допомогти, врятувати, захистити, звільнити, вилікувати
Краса і користь	Привести в порядок, побудувати, виростити, зберегти, полагодити
Самоствердження	Дійти, дістатися, кудись потрапити, перемогти, здолати, звільнитися, отримати задоволення

Приклад казки: "Щасливий день"

(автор Коля В, 6 років)

Жив-був Свистун. Він всіх лякав своїм свистом в лісі. Він жив у печері. Там те світило сонце, то йшов дощ. Така погода йому дуже подобалася, тому що навколо росла трава, яку він їв. Свистун був головним у лісовому місті. Всі його боялися. Він був злим і підлим всі дні тижня. А в суботу відбувалося диво, і він ставав добрим і ласкавим. В цьому лісі жила Королева Поляни. Вона приносила всім радість і щастя, ніжність, зростання і цвітіння. Свистун задумав підлий план: забрати у Королеви Поляни всі її багатства.

У п'ятницю Свистун захопив Королеву Галявини, і все відразу стало гинути. Час зупинився. В дальньому кутку лісу жив дідок чарівник. У нього була Чарівна Книга. Він відкрив її, перегорнув сторінку, сказав Інці-Бринци", і відразу настала субота. Прокинувся Свистун добрим і ласкавим і подумав, що я наробив, адже сам собі нашкодив - моя улюблена трава теж всохла. Він відпустив Королеву Поляни, вибачився перед нею, Ожило все навколо. Для всіх настав щасливий день.

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ НАД СКЛАДАННЯМ ОПОВІДАННЯ

Для дітей молодшого дошкільного віку

Опис предмета за схемою.

1. Опис предмета за схематичною замальовкою
(використовується при описі окремого предмета).

Це томат

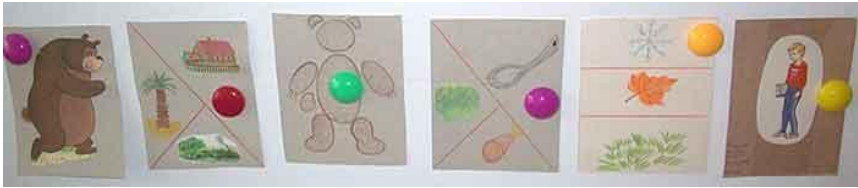
Він росте

Він круглий

На смак він...

*З нього
можна
приготувати*

2. Опис предмета за загальною схематичною замальовкою
використовується при описі предметів, які відносяться до однієї класифікації: дикі тварини, овочі, посуд, іграшки і т. д.

Це ведмідь Він живе... У нього є... Він харчується... Взимку він... Для людини він ...

3.Опис предметів за узагальненою схематичною замальовкою
частіше використовується при описі предметів, що відносяться до певного класу: живе - риби, тварини, птахи, комахи; неживі предмети - посуд, одяг, іграшки і т. д.

(замість знака питання підставляється предметна картинка)

4. **Порівняння предметів за загальною схематичною замальовкою** (замість знака питання поміщаються дві предметних картинки, які порівнюються з схематичне зарисовці).

Переказ за схематичними сюжетними картинками

1. Робота з сюжетною картинкою з застосуванням схематичної замальовки (предмети і їх кількість зображуються схематично)

1

2

3

4

5

1. Жив-був чайник, він був важний, як начальник.
2. Ліс будинок для: ...
3. У чайника були друзі посуд: ...
4. У чайника були родичі: ...
5. Люди любили, чайник, вони в ньому воду кип'ятили.

1

2

3

4

1. Це ліс, у ньому багато різних дерев: ... 2. Ліс будинок для: ...
3. Ліс дає людині: ... 4. Ліс живий організм. Бережіть ліс!

2. Переказ оповідання у віршованій формі за серією картинок із застосуванням схематичної замальовки

1

2

3

4

1. Я намалювала яблуневий сад . 2. Там такі червоні яблука висять
3. Там трава жовтіє, сонечко блищить 4. Дощик поливає і паркан
стоїть

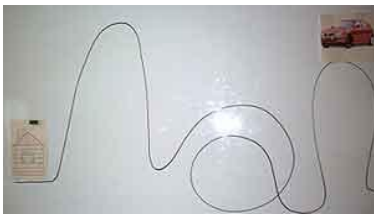
Швидке розповідання з використанням модернізації

- 1. Складання розповіді в динаміці із застосуванням сюжетних картинок**

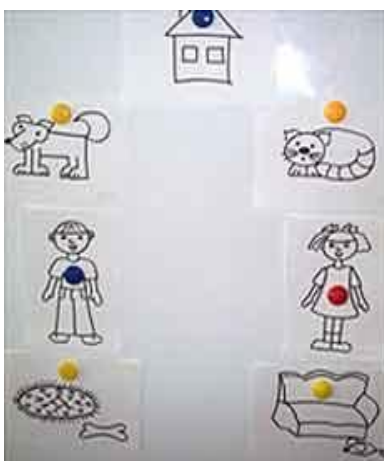
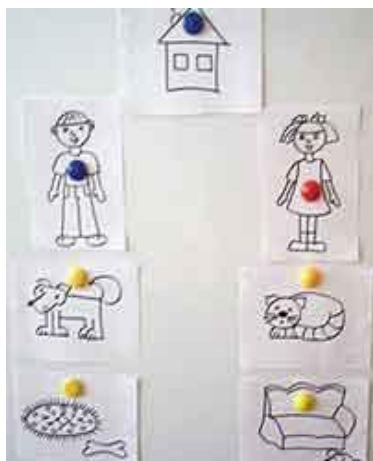
"Ми поїдемо по горах" (утворення нових слів за допомогою приставок)

"Метелик-мандрівник"

(за бажанням в розповідь додаються будь-які предмети, як ситуативні, так і діючі).

2. Складання жартівливої розповіді, її модернізація в процесі розповідання

У маленькому будиночку жили дівчинка Маша і хлопчик Саша. У Маші була кішка Сіма, а у Саші пес Шарик. Кішка любила спати на дивані. А Шарик спав у коридорі на килимку.

(Картинки переставляються і виходить інше оповідання, який пропонується розповісти дітям. Можна скласти кілька різних комбінацій).

Одного разу квіти стали між собою хвалитися:

Кактус сказав: Я можу обійтися без води дуже довго.

Фікус: А я можу за раз випити ціле відро, як верблюд.

Фіалка: А в мене самі порядок квіточки, помилуйтеся!

Кактус: А в мене замість листочків колючки.

Фікус: А мої листи схожі на великі долоньки.

Фіалка: А мої листи м'які і пухнасті.

Кактус: Зате мене можна не поливати, а тільки обприскувати.

Фіалка: А ось мене поливають під самий корінець.

Фікус: А мене можна поливати рідко, але по цілому відру.

Але от прийшла дівчина Маша і помирила квіточки.

(Після переказу, схему можна розбити і розповісти про кожну квітку окремо).

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Альтшуллер Г.С. Знайти ідею: введення в теорію рішення винахідницьких задач. - 3-є вид., доповнене. - Петрозаводськ: Скандинавія, 2003. - з. 240.

2. Альтшуллер Г.С., Верткін І.М. Як стати генієм: життєва стратегія творчої особистості. Мінськ, 1994. - 479 с.

3. Алексєєва М.М., Яшина В.І. Методика розвитку мовлення та навчання рідною мовою дошкільнят. - М., 1997.

4. Андріянова Т. Н., Гуткович І. Я., Самойлова О. Вчимося системно думати// Збірник ігрових завдань щодо формування системного мислення дошкільнят. Під ред. Т. А. Сидорчук - Ульяновськ, 2001. - 52 с.

5. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. — К., 1999. – 63 с.

6. Богуш А. Дошкільна лінгводидактика : Теорія і методика навчання дітей рідної мови / Богуш А., Гавриш Н.// — К., 2007. – 542 с.

7. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах /Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. // — К., 2006. – 304 с.

8. Журавльова Н.М. Методика складання римованих текстів гумористичного характеру дітьми дошкільного віку.// Тези доповідей 3-й регіональної науково - практичної конференції "Розвиток творчих здібностей дітей з використанням елементів ТРВЗ". - Челябінськ, 2 - 3 червня, 2000. -С.23-22.

9. Корзун А.В. Весела дидактика: Використання елементів ТРВЗ і РТВ в роботі з дошкільнятами.- Мінськ, 2000р.- 97с.

10. Збірник методичних матеріалів ДНЗ № 167,147 р. Тольятті / Під ред. Т. А. Сидорчук - Ульяновськ, 2002. - 72 с.

11. Сидорчук Т.О., Кузнєцова А.Б. Технологія складання творчих текстів по картині. (Посібник для викладачів і студентів педагогічних навчальних закладів). - Челябінськ: ІДЦ "ТРВЗ - інфо". 2000. - 44 с.

12. Творчі завдання "Золотого ключика". /Автори і укладачі Е.В.Андрєєва, С.В.Лєлюх, Т.А.Сидорчук, Н.А.Яковлева – Сам.: ДНЗ № 277, 2001. - 108 з

13. Творчі завдання в роботі з дошкільнятами: Збірник методичних матеріалів НМЦ № 242 "Садко" /Під ред. Т.А.Сидорчук. – Чел., 2000. - 112с.

14. Хоменко М.М. Основи теорії сильного мислення. Матеріали до семінару по ТРВЗ. Мінськ. 1997.

15. Хоменко М.М. Теорія рішення винахідницьких задач (ТРВЗ) і проблеми освіти. // Тези доповідей 2-ї регіональної науково - практичної конференції "Розвиток творчих здібностей дітей з використанням елементів ТРВЗ". – Чел., 4 - 5 червня, 1999. - С.19-21.

